

RIIGIKOGU

IV koosseis.

II istungjärk. 9. koosolek. 9. oktoobril 1929.

1. Läbirääkimised päevakorra-punktide 1., 2. ja 3. puhul.*)
2. Tolli põhitariifide §§ 55, 57 ja 88 muutmise ja täiendamise seadus — I lugemisel.
3. Tolli põhitariifide §§ 183, 187, 188 ja 199 muutmise ja täiendamise seadus — I lugemisel.
4. Läbirääkimiste lõpetamine Riigivanema teadaande üle Vabariigi Valitsuse lähematest ülesannetest.
5. Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Rootsi kuninga küllasõidu puhul kulutatud summade asjus.
6. Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele ajalehe „Uus Edasi“ arestiallanemise ja ärakorjamise asjas.

Koosoleku avab Esimees K. Einbund kell 17.30 min.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi J. Piiskar.

Juhataja: Päevakorra-punkt 4: M. Punga küsimine Vabariigi Valitsusele riigi päralt olevate Eesti panga aktsiate mahutamise kohta langeb päevakorrast välja, sest küsimise esitaja loobub küsimisest.

1. Läbirääkimised päevakorra-punktide 1., 2. ja 3. puhul.*)

K. A s t (stp): Kõrgesti austatud rahvasaadikud! Teil on kahtlemata meeles, et kevadel Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni vaidluste puhul tuli mul esineda suurema opositsioonirühma seisukohalt hinnanguga. Ma konstaterisin tol korral, et valitsuse deklaratsioon on kehv sisult, sisaldades peaausjalikult üldkokkuvõtteid ja üldisi tihtilugu endastmõistetavaid seisukohti. Härra Riigivanema

*) Päevakorra-punkt 1: Tolli põhitariifide §§ 57 ja 88 muutmise ja täiendamise seadus — I lugemisel.

Päevakorra-punkt 2: Tolli põhitariifide §§ 183, 187, 188 ja 199 muutmise ja täiendamise seadus — Vabariigi Valitsuse ettepanek.

Päevakorra-punkt 3: Läbirääkimised Riigivanema teadaande puhul Vabariigi Valitsuse lähematest ülesannetest.

nüüdne esinemine oli nagu mingiks lisanduseks kevadisele puudulikule valitsuse deklaratsioonile, kuid ei ole toonud ometi uusi momente. Kui seal siiski uue momendina anti teatud kabjahoop ühele ametkonnale ja selle ametnikkudele, siis on ka see ainuke uus osa Riigivanema kõnest Riigikogus juba hinnangu leidnud. Eriti pikalt kõneles sellest lugupeetud rkl. härra Tõnisson. Nii ei vääri ka selles osas lugupeetud Riigivanema seletus enam sõnavõtmist. Kõigil neil põhjustel loobun üldse Riigivanema seletusest ja siirdun otsekohe praeguste läbirääkimiste tulipunkti, keskenduspunkti, nimelt tollidetõstmise küsimusse. Aga ka selleski asjas on Riigikogul võimalus olnud kuulata 3 väga asjalikku ja asjatundlikku kõnet. Õigusepärast on kõik tähtsamad momendid selles küsimuses juba puudutamist ja arvustamist leidnud, nii et kui mina ka sama kompleksi küsimuste lahkamisele asun, siis tuleb mul paratamata peatuda samadel hetketel, millistel teised kõnelejad peatusid. Võibolla koguni, et ma asjatundlikkuses oma eelkõnelejate kõrgusele ei jaksa tõusta, kuid ometi ei tähenda see veel, et ma sõnavõtmisest peaksin loobuma. Ma tahaksin veel kord mõningaid üksikasju välja noppida ning eriliselt iseloomustada ja eriliselt hinnata mõningaid lähtekohti, mis võibolla lugupeetud eelkõnelejaile on jäänud varju.

Nagu varemalt ajalehti jälgides võisite tähele panna, lugupeetud rahvasaadikud, ja nagu teie ka härra Majanduseministri kõnet kuulates nägite, põhjendatakse septembrikuu tollide kõrgendamist kahe väitega: 1) olevat tollide tõstmine sündinud tööstuse kaitse huvides, et takistada niisuguste saaduste sissevedu, mida valmistavad meie oma vabrikud riide- ja nahatööstuse aladel, ja 2) olevat saanud tollide tõstmine paratamatuks meie väliskaubanduse tasakaalustamiseks, järsku suurenenud passiviteedi kõrvaldamiseks. Algul, kui tollikõrgendus teatavaks sai ning ajakirjandusele selles küsimuses seletusi anti, rõhutati peamiselt seda asjaolu, seda põhjust, et see on tarvilik väliskaubanduse tasakaalustamiseks. Hiljem tähendas Majanduseminister rohkem teisele põhjendusele, nimelt tööstuse kaitsemisele. Eile aga näitas minu rühma liige härra Oinas, et härra Majanduseministri väited selle kohta, nagu oleks tollikõrgendus

tekstiiltööstuse alal tarvilik selle tööstuse kaitsemise mõttes, paika ei pea. Ta näitas kindlate arvude ja andmetega, et tekstiiltööstuse alal, samuti jalanõude valmistamise alal ei ole olnud märgata langust, vaid tööstus on samunud paranevas joones. Kui see vast mõnikord tõusu ei avaldanud, siis igatahes oleneb see välistest oludest ja välisturu konjunktuurist. Igatahes ei ole olnud kunagi märgata tagasiminekut, vaid olukord on niisugune, et selles suhtes võiks täiesti optimistlik olla ja arvata, et kui seda tööala vastavate abinõudega kindlustada, siis lootust on, et selle tööstuse arenemine edasi kestab. Kui siin Majanduseminister püüdis näidata andmetega, milliseid kinnitas omalt poolt endine Majanduseminister Oinas, et on olnud suur tekstiilsaaduste sissevedu läinud aastal, siis oleks olnud tähtis selgitada, kas selleks ei andnud vast põhjust soodsatel tingimustel krediidisamine välismaalt. Kuid et see sisseveo suurenemine oleks siseturult kõrvale tõrjunud oma tööstuste ja vabrikute saadused, seda ei ole märgata olnud. Kahjuks ei ole minul võimalik ametlike andmete varal sellele küsimusele vastust anda, minul ei ole vastavat aparati käepärast, aga niipalju kui selgub minul käepärast olevatest arvestamistest väljaveo protsendi ja siseturu protsendi vahekorra kohta, peab oletama, et sissevedu, mis läinud aastal õige suurenenud oli, meie oma tööstuse saadusi siseturult ei ole kõrvaldanud. Muidugi, absoluutselt ei julge seda kinnitada, aga paistab nii olema, et ei ole turult kõrvale tõrjutud meie kodumaa saadusi. Kuhu jäi siis see rekordne sisseveo hulk? Nähtavasti selle tõttu, et tarvitajaskonna keskel mineval aastal raha rohkem tsirkuleeris kui eelmistel aastatel, on tarvitajaskond oma tarbeid rohkem rahuldanud, kui ta neid kolmel eelmisel aastal rahuldada sai. Seda võib oletada. Teiseks peab paratamata tõeks võtma, — see ei ole enam oletus, vaid tõde, — et meie müügikohad on üsna tublisti täis laetud sisseveetud kaubast. Seda, kui ma ei eksi, on paaril korral nimetanud ka härra Majanduseminister ise. See tähendab seda, et heade rahahankimise võimaluste juures kaupmeeskond täiendas oma tagavaru lootuses, et tal korda läheb neid realiseerida, maha müüa. Aga need lootused pole küllaldaselt täitunud, ja selle tagajärjel seisab mulluaastasest sisseostust nähtavasti õige soliidne hulk ladudes. Ja sellega osalt on seletatav, miks tänava aasta sissevedu tekstiilalal langema hakkas. Nagu näeme ei võrdu eelmised 8 kuud, mille kohta statistilised andmed juba kokku võetud, läinud aasta vastavatele kuudele. See kõneleb selle kahjuks, et härra Majanduseminister, Riigivanem ja

Vabariigi Valitsus oleksid pidanud sisseveo takistamiseks rekordiliste tollidega tulema.

Edasi on väga huvitav märkida, et kui need tollid olid mõeldud tööstuse kaitsetollidena, miks on tõstetud siis ühes nende artiklitega, mida kodumaa tehased valmistavad, tolle suurel määral ka niisugustele saadustele, mida meie kodumaa vabrikud ei valmista. Näiteks tekstiilalal voodiriiete ja naiste kleidiriie. Härra Riigivanem tõi eile küll siia ühe kimbu riideid demonstratsiooniks; need pidid olema naiste villased riided. Ma siis nimetasin vahelhüüdena naljaks, milleks need riided kõlbavad, ja ma täna veel küsisin, kuidas sellepoolest lugu. Selgub ikkagi, seda on ka ajakirjanduses varemalt nimetatud, et neid riideid meil ei valmistata. Aga et mõni katsetus on tehtud nende valmistamiseks — see ei muuda asja. Kuna kõik asjatundjad üksmeelselt kinnitavad, et neid riideid müügil ei ole, mis naised oma ülikondade jaoks tarvitada saaksid, siis peab arvama, et need proovid, mis näidati, on kuskilt reklaamiks saadud, keegi on neid kuskil valmistanud, aga et see valmistus turul mingisugust osa etendaks, seda nähtavasti mitte. Kui lugu nii on, et tolle tõsteti ka niisugustelt riidesortidelt, mida kodumaa vabrikud ei valmista, mis on tahetud siis sellega kätte saada? Kas on tahtnud Vabariigi Valitsus sellega sundida valmistajaid neid sorte valmistama hakkama? Seda ei saa uskuda, et valitsusel niisugune imelik, õigustamatu ja naiivne arvamine oleks olnud, sest tollide kõrgendamine, pidage mees, on välja kuulutatud üheks aastaks. Kas on töösturid kindlustatud, et neile ka järgmisel aastal need kõrgendatud tollid veel lubatakse? Kui aga need tollid kaovad, siis satuvad töösturid täbarasse seisukorda. Isegi sellel juhtumisel, kui töösturitel oleks kindlustus, et meil jäävad püsima kõrgendatud kaitsetollid — õieti mitte kaitse-, vaid keelutollid, kui tarvitaja mõõdupuuga hinnata, — voodri- ja kergematele villastele riieele, kas oleks praeguse konjunktuuri juures, tahaksin küsida, härra Majanduseminister, kindel, et meie vabrikud hakkaksid uusi kapitale investima, et seda tööstuseosa käima panna? Mis kindlustaks neile turu ja millega kataksid nad kulusid? Kas ainult sellega, et siseturgu sunnitakse tarvitama nende toodangut? Meie tekstiiltööstus, nagu teie eile täpsetest arvustikuandmetest kuulsite, ei ela oma sisemaa turu jaoks, vaid ta peamine toodang on välisturgudele määratud. Kas oleme sel kindlal teadmisel ja eeldusel, et meie oma voodri- ja kerge villase riidega saame välisturgudel kunagi võistelda? Meie kliimaolud, meie tootesainete hankimise võimalused on

niisugused, et see osa tööstust ei saa tõusta keskmisele, ütleme Inglise kõrgusele. Seal on olukord ja eeldused koguni teised. Ei ole asjata, et sealt tulevad odavad ja kõige paremad õhukesed ning paksud villase riide sordid, see on tingitud kindlatest majanduslikudest teguritest; see on eriti head oskust ning häid eeldusi nõudev ala. Kui on teada, et meie võistelda ei saa, kas oleks siis mõtet selle jaoks Eestis uut tööstust avada? See ei ole mõeldav praeguse seisukorra juures, kus tollikõrgendus on üheks aastaks välja kuulutatud ja kus ettevõtjatel mingit kindlustust ei ole, et see kauem võiks püsida. Ühe aastaga ei saa juttu olla tööstuse tervendamise ja ülesehitamisest. See on väga pikk töö ja raske ülesanne. Siin ei saa ühe teguri, tollikaitse abil, imet kätte, mida kätte saada tahetakse, vaid siin peab tarvitusele võtma palju muid abinõusid, mis meid hõlpsamini ja kindlamini laseksid seatud eesmärgi saavutada.

Ka on tolli kõrgendatud puuvillalõimelt. Ka seda olevat tarvis meie tööstuse kaitseks. Lugupeetud rahvaesindajad! Teie arvatavasti teate, et meie võime oma riigis puuvillalõngale vaadata õieti kui poolfabrikaadile, sest meil on ju paar keskmist aga üsna elujulist tööstust tekstiilialal, kus tarvitatakse puuvillast lõime riide kudumiseks, ise lõnga mitte valmistades. Kui nüüd neile tollikõrgendamise tõttu raskendatakse lõnga sissevedu, siis ometi kitsendab see nende töönduste elujõudu. Nähtavasti tuleb küll see tollikõrgendus suureks tuluks ühele suuremale vabrikule, kes esineb ise puuvillase lõnga müüjana ja kes seda lõnga võib kõrge hinna eest nüüd peale sundida oma vähematele vendadele, kes seda lõnga ei valmista, aga kes seda siiski vajavad oma tööstuse jaoks. Aga kas on siis ühe konkurendi soodustamine, mis üldises elukalliduses tunda annab, õigustatud, kas on see tööstuse huvides võimalik ja kas aitab see meie majandust edasi viia? Ei saa soodustada üht tööstuseala teise tööstuseala kahjuks, vaid tööstus on ikka, kui seda riiklikus maastabis võtame, ühine suur front, mille korrashoiu eest Vabariigi Valitsus ja kõik teised võimud, kellelt see oleneb, hoolitsema peavad. Meie ei saa üht frondiosa välja noppida ja seda soodustada, sellele enam tähelepanu pöörata, kuna selle tagajärje terve fronte kitsikusse jääb, lagunema hakkab. Sellepärast pean ma samale tulemusele jõudma, millisele jõudis minu lugupeetud eelkõneleja, et tollitõstmine niisugusel kujul, nagu see Vabariigi Valitsuse poolt kahjuks sündinud, kuidagiviisi ei saa kaasa aidata meie tööstuse elustamisele, meie majanduse tõstmisele ei tekstiil- ega saapa-

tööstuse alal. Üsna pikalt kõneles eile härra Tõnisson, missugune kõne tundus küllalt asjatundlikuna ja küllaldaselt faktilise materjali poolest varustatuna, nii et meil kõigil see veene jäi, et üldtarvitavate saapanaha sortide tollimäära tõstmisega on hoop antud meie saapatööstusele.

Edasi on kõneldud tollikõrgendamise puhul veel tööliste eest hoolitsemisest, aga see kõnelemine on olnud tõesti silmakirjalik. Ka härra Majanduseminister, võttes eile sõna, ei saanud töölisti nimetamata jätta, ka tema kõnest kostis tööliste eest hoolitsemise noot, just nagu oleksid tekstiiltööstuse töölised sattunud täbarasse seisukorda, kui tööstusele ei oleks antud liigseid kaitsetolle. Aga härra Majanduseminister ei näidanud ühelegi arvu-kesele. Ta ei teinud selgeks, et tööliste tänavalehtimine oleks sündinud, et meie tööstus oleks ummikusse jooksnud ja et enam ei suudetaks ametit pakkuda töölistele säärasel määral, nagu sündis see enne septembri-tollide maksmapanemist. Meie kuulsime lausa vastupidist.

Ei ole mingit põhjust arvata, nagu oleks väljavedu tekstiiltööstuse alal vähenema pidanud, vaid turu konjunktuur oli sama või isegi parem mõne uue kaubalepingu sõlmimise tagajärjel. Kui Vabariigi Valitsusele meelde oleksid tulnud ka töölised tollidetõstmise puhul, siis oleks ta ometi nende soodustuste ja nende suurte teenimisvõimaluste juures, mida tollidetõstmine töösturitele pakub, mingisugused minimaalsed tingimused saavutanud tööliste elujärje parandamiseks ja tööliste palga- ning korteriolude tõstmiseks. Kuid just see külg oli valitsuse poolt sootu unustatud. Härra Majanduseminister, andes intervjuu ajakirjanikkudele, kriipsutas alla, et juttu ei ole olnud sellest. Ja ometi pidavat olema see tööliste kaitse. Kas tõesti arvatakse, et Eesti vabariigi tööliskond kultuuriliselt nii madalal järjel seisab, et ta Majanduseministri hoolimatust hinnata ei suuda ja sellest aru ei saa?

Austatud rahvaesindajad! Meie näeme, tööliste eneste instinkt ei ole vaikinud nende mõistus ammugi mitte. Seal, kus on tööliskonna peaja, seal tõsteti tollide vastu ägedat protesti. Meie näeme, et elujõulisemad organisatsioonid, nende keskkohad suhtuvad väga valjult tollidesse, ja seal istuti koos mitte üks kord, vaid mitmed õhtud, kaaluti ning korjati andmeid, mille järgi siis esitati Vabariigi Valitsusele seletus, mis tollide tõstmise hukka mõistab. Ka tööliskonna instinkt on ärev olnud. Ärevus tekkis kõikjal, ka kiutööliste keskel. Ka nemad — kiutöölised — ei saa tollidetõstmist heaks kiita, vaid nad tõstsid

selle vastu samuti häält, nagu teisedki töölised. Härradel valitsuse liikmetel ja nende asjatundjatel ei tarvitseks toppida ennast tööliste huvide kaitsjate osasse, kuna töölised sellise kaitse on hüljanud. Kui härra Majanduseministril meelde ei tulnud, pidades läbirääkimisi, andes hõlbustusi töösturitele, tööliste huve kaitsta, kui ta töölistele midagi välja ei katsunud tingida, siis oleks ikka natuke riskant nüüd tõendama tulla, nagu võiks tollide-tõstmine ka töölistekonnale midagi anda.

Mida see tollide tõstmine kahjaks küll on andnud, see on suur elukallidus, kuid selle juurde ma tulen tagasi. Praegu tahaksin peatuda teise põhjenduse juures, nimelt väliskaubanduse passiviteedi juures.

Valitseva erakonna häälekandja „Vaba Maa“ ütleb oma juhtkirjas, et „keegi pole meile ära näidanud, et meie oma väliskaubanduse ilma tollide tõstmiseta tasakaalu saaksime“. Härra juhtkirjanik ja samuti härra Majanduseminister unustavad, et meie olime juba kord saavutanud väliskaubanduses aktiivse tasakaalu. Kuni 1924. aastani oli meie väliskaubandus passiivne, aga 1924. a. muutus väliskaubandus aktiivseks. Alles 1928. a. tuli järsk pööre. Möödunud aasta esines meil puudujäägiga väliskaubanduse alal 4.300.000 krooniga. See on võrdlemisi suur puudujääk.

Ma kaldun natuke kõrvale, lugupeetud rahvasaadikud, ja juhin tähelepanu, et passiivsus 1928. a. ilmsiks tuli. Loen oma seisukohast tähtsaks sellele tähelepanu pöörata, sest ühes osas ajakirjanduses on öeldud — mitte üks kord, vaid mitu ja mitu korda — nagu oleks meie väliskaubanduse passiviteet ilmsiks tulnud siis, kui valitsuse etteotsa astusid sotsialistid ja kus nende käes juhtiv osa oli. See ei ole nii. Sotsialistlik valitsus tekkis alles mineva aasta detsembrikuul, aga aasta 1928 andis puudujäägi 4.300.000 krooni. Koer oli maetud möödunud aastasse. Ma ei taha sellega öelda, et süüdi oleks eelmise Jaan Tõnisson'i valitsuse halb majanduspolitiika; võibolla tohib teha mõningaid etteheiteid krediitide laiutamise alal, krediitide inflatsiooni alal; aga see on ometi väga problemaatiline küsimus, mida ei saa uisapäisa otsustada. Krediitide valgumine igatahes oli, see on päris selge, sellele on korduvalt juhitud tähelepanu, ja see krediitide laienemine andis oma poolt hoogu sisseveole. Kuid peamine põhjus, mis pärast meil läinud aasta lõppes väliskaubanduses suure puudujäägiga, oli õnnetu viljaikaldus. Kevadel, kui teie mäletate, lugupeetud härrad, riigi eelarve puhul ja hiljemka Riigivanema deklaratsiooni puhul laususin mina just sedasama. Aga siit mõningatelt pinkidelt hüüti mulle

vahale, et viljaikaldus ei olevat mingisugust osa etendanud väliskaubanduse puudujäägis. Mina ei saanud tol korral täpsete andmetega sellele vastata, küll on mul aga võimalik seda praegu teha. Mu andmed on teile kahtlemata tuntud, aga võibolla siiski jäänud mõnele Riigikogu liikmele tähele panemata. Need andmed ei ole minu korraldatud, sest minul puudub selleks erioskus, aga need on parema majanduseteadlase — statistiku — poolt kokku võetud. Neist andmetest selgub, et läinud aasta rekordne ikaldus on kahel viisil ennast tunda andnud väliskaubanduses: 1) selle kaudu, et meil põllumajanduslikke saadusi oldi sunnitud rohkem sisse vedama, sest ega nälgida ikka ei saa ja 2) meie põllumajanduslik väljavedu vähenes; seega töötas kaks tegurit ühes ja samas suunas. Meile annab viljaikaldus ennast tunda. (R. Penno, as vahelhüüe.) Sellest mina praegu rääkisin. Nii on lugu olnud viljaikalduse mõjutusega meie kaubandusebilansile. Kõigepealt: millal annab viljaikaldus ennast välja- ja sisseveos tunda? Loomulikult sügisest sügiseni. Võtame tänava aasta esimesed kaheksa kuud. Sissevedu põllumajanduse alal on võrreldes eelmise aastaga tõusnud rohkesti. Kõigepealt tera ja jahvatatud vili. Seal on sissevedu tõusnud 4.362.200 krooni võrra võrreldes eelmise aastaga.

Edasi, aia- ja juurvili — seal on tõusnud sissevedu 615.800 kroonini, seemne ja muu osa sissevedu tõusnud 617.700 kroonini; kokku teeb sisseveo suurenemine põllumajanduse saaduste alal, võrreldes eelmise aastaga, viljaikalduse tagajärjel 5.595.700 krooni; sentides on üle poole miljardi sisseveo alal üksi.

Väljavedu samal ajal on aga vähenenud ja mitte sugugi väikestes vaid suurtes arvudes. Seal on ainult aia- ja juurvili — kartulist on jutt, mis meil ikaldunud — võrreldes eelmise aastaga väljaveo puudujääk 2.694.000 krooni; karjasaaduste väljavedu — meie piim ja munad — on vähenenud 3.457.700 krooni võrra, ja lõpuks loomanaerid ja muu niisugune 545.900 krooni. Kokku on vähenemine võrreldes eelmise aastaga põllumajanduslike väljaveosaaduste alal 6.697.600 krooni.

Kui vaevaks võtame kokku arvestada, mis küll ei ole alati täielikult õigustatud, kuid juba saamiseks võib seda siiski teha, esiteks sisse... (J. Tõnisson, rhv: Loomulik oleks olnud, et põllumajanduse saaduste väljavedu oleks suurenenud.) Selle ma jätan arvestamata.

Kui võtame kokku, mis teeb puudujääk väljaveo alal, ja selle, mis ikalduse tagajärjel on rohkem sisse veetud, siis teeb see 12.293.300 krooni ehk kõneldes eelmises raha-

üksuses 12.293.300.000 marka. See on palju suurem summ kui see, millise võrra meie väliskaubandus passiivseks jäänud. Missuguse järelduse peame sellest tegema? Ma mõtlen, et kui meie rahvas oleks võinud pärast suurt viljaikalduse aastat oma tarbeid rahuldada toitmise, riietumise, soojuse ja iseguste muude mugavuste alal sellisel määral, kui ta seda rahuldab enne suurt viljaikaldust, siis oleks meie väliskaubanduse passiviteet pidanud veelgi suurem olema, kui möödunud aastal tõelikult oli. Et puudujääk on teatud piiridesse jäänud, tuleb sellest, et rahvas vaesenemise tagajärjel on pidanud end oma tarvetes kitsendama, nimelt igasugune ametnik, keskmine kodanik ja tööline. Selle klassi hulgas on kitsendamine peamiselt end tunda andnud, sest et majanduslik olukord neile selle peale sundis. Nii siis peamiseks põhjuseks, mis pärast meil uuesti pärast mitmeid õnnelikke aastaid väliskaubanduse alal puudujääk tekkis, on viljaikalduse aasta, mis, loodame, kordub ei ole. Ei saa seda võtta kui permanentset nähet, mis aastast aastasse edasi läheb. (V a h e l h ü ü e paremalt poolt: Kordub iga nelja aasta järele.) Õnneks siiski ainult iga nelja aasta järele. Kui see nii ei oleks olnud, tähendab kui puudujääk ei oleks tekkinud viljaikalduse aasta tagajärjel, siis ei oleks kuidagi seletatav, miks kaubanduse bilanss tänava juulis uuesti normaalseks muutus, sest ega need tollid, mis septembris maksma pandi, ei ole veel suutnud väliskaubanduse tasakaalule mingisugust mõju avaldada. Ei ole õigustatud ühe aasta iseäraldustega või õnnetusega arvestades majanduseelus suuri muudatusi ette võtta ja seda sootu teises suunas juhtima hakata. See oleks juba rabelemine. Majanduseelu ei koosne ühest osast, vaid paljudest osadest. Meie majandusel on see viga, selle vastu ei saa parata — et meie majanduslik tulukus ja rahvamajanduse rikkus baseerub peamiselt põllumajandusel. Seejuures on pealegi meie riik pisike, ja kui ikaldus tuleb, siis tabab see tervet riigi pinda. See on meile looduse poolt ja meie pindala vähesuse poolt pealesunnitud õnnetus, mille vastu parata ei saa. Aga see ei õigusta meid veel ehitama igaks juhaks enese ümber Hiina müüri ja sulgema sissevedu viimseni. Ega siis suletud piiri juures saa olla õigest majanduslikust arenemisest juttu, vaid meie peame selle poole püüdma, et meie põllumajandus ise intensiivsemaks, ratsionaalsemaks muutuks, et see nii ei anduks viljaikaldustele, nagu siitsaadik. Siin ei ole kõik Jumalast ette kirjutatud, loodusest meile peale heidetud, vaid mida halvemal järjel põllumajandus, seda rohkem annavad ennast ikal-

duseaastad tunda, olgu liigvee või põua tõttu. Meie püüdmine peab sellele sihitud olema, et tervete abinõudega majandust tervendada, aga mitte sellele, et järsku võetakse tarvitusele abinõud, mis ühehõlpselt võivad riigikassa huvides rabavalt mõjuda, — ma kahtlen küll, kas nad sedagi võivad — aga üldist majanduseelu ainult desorganiseerivad. Ega siis väliskaubanduse tasakaalu eest hoolitsemine ei ole ainuke majandusepolitika ega rahanduse ülesanne. Muidugi ei ole see tervitatav, kui väliskaubanduse alal järjekindlalt esineb puudujääk. Aga meie ei saa seda puudujääki kaotada niisuguste abinõudega, nagu praegu tarvitusele võetud. Võtame näiteks Soome. Soome rahvamajandus ei ole halvem ega nõrgem Eesti rahvamajandusest. Ennem vastuoksa. Aga Soomel on tulnud oma väliskaubanduse tasakaalustamisega näha lõpmatut suurt vaeva. Neil on iseseisvuse aegjargul aastaid olnud, kus nad aktiivse kaubandusebilansi saavutasid, aga üldiselt kipub puudujääk majja, näiteks mullune aasta oli väga passiivne. (M. M a r t n a, stp: Tammeri valitsus alandas tolli 200 miljoni marga võrra.) Kuid sellest hoolimata ei ole Soome katsunud oma majandust tervendada keelutollidega ja suurte kaitsetollidega, vaid ta on sõandanud oma majanduse üleschitamisele ja rajamisele asuda teades, et kuigi võibolla eelseisval ajal rohkesti aastaid ette tuleb, mil Soome väliskaubanduse bilanss jääb puudulikuks, Soome ometi endale rajab tuleviku. (J. Holberg, põl: Milles siis Soome aktiviteet seisab?) Jah, ma tahtsin otsekohe selle juurde minna. Soome julges asuda niisuguse suure ettevõtte kallale, nagu seda on Imatra jõujaama asutamine, kus juba lähematel aastatel 200 tuhat hobusejõudu tööle rakendatakse. Soome ei ole seda ometi nalja pärast teinud. Soome tahab elektrijõudu kasutada ja temal on esimeses joones kava olemas 100-tuhande hobusejõu jaoks; teises järjekorras leitakse ka teise 100-tuhande jaoks kasutamise tee. Seal on kavad selle kohta, kuidas varustada oma tööstust odava elektriga, iseäranis seda tööstust, mis ise ei asu odavate jõuallikate lähedal, kuidas varustada odava elektriga linna väiketöökodasid. Peale selle on kaugeleulatavad kavad raudteede elektrofitseerimiseks. See suur ettevõtte nõudis Soomelt suuri varanduslikke ja rahalisi kulusid, ja see osa sisseveost, mis sündis selle jõujaama varustamiseks masinate ja tarbete näol, ei mänginud Soome väliskaubanduse bilansis väikest osa. (M. M a r t n a, stp: Ja nad on korterikriisi lahendanud.) See ei ole ainuke. Vaadake, kuidas Soome korteripuuduse vastu võitleb. Kuidas Soome

kogukonnad sellel alal on söandanud suurt ettevõtlikkust ilmutada, kuidas seal söandatakse kapitali investeerida uutesse ettevõttesse ega kardeta võimalikku puudujääki väliskaubanduse alal, sest Soome teab, et need kapitalid, mida ta investeerinud oma tööstuse tõstmiseks, andes töölistele tööd ning kindlustades tulevikus oma tööstuse edu, on tulevikus Soome majanduse kandejõuks ja aluspinnaks. Aga meil haaratakse kinni ühe aasta väliskaubanduse passiivsusest ja suundutakse siis oma majandusepolitikas neile võtetele, mis kuidagiviisi ei ole üleshitavad, vaid puhteitavad. Eitavate tegurite käsilehaaramisega tahetakse tervendada majandust. See on halb, see on armetu majandusepolitika ja seda ei saa kuidagiviisi õigustatuks pidada.

Mida oleme aga meie, lubage küsida, säärase omapärase, õige imelikult kujundatud majandusepolitikaga, või õigem — õnetu sammuga, mis niisugusest majandusepolitiisest arusaamisest tingitud, kätte saanud? See on suur elukallidus. Lugupeetud härra Riigivanem eile kahtles küll, kuidas elukallidus võiks tõusnud olla. Majanduseminister kahtleb ka. Mina saadiku kohalt hüüdsin eile vahele, et tagajärg on ilmne ja et ei ole huvitav tarvitajale see, mis siin kõrges kogus kõneldakse üksteise veenmiseks, vaid see, mis sünnib all linnas, kus kaupu müüakse ja ostetakse. Nimetasin eile, et tekstiilsaaduste hinnad on tõusnud. Aga et sellejuures kaheldi, siis pidasin tarvilikuks väikese rännaku ette võtta, et kontrollida andmeid, mis kuulnud tuttavalt. Loomulikult läksin sellel otstarbel suuremate riide tarvitajate juurde, sest riide müüjate juurde ei ole mõtet minna. Mis siis selgus? Mulle tõendavad kolm suuremat riidetarvitajat, nende hulgas üks naisteüliiriide riide tarvitaja, kõik üht ning sama. Neljas äri, kuhu pöörasin, oli rikkamate inimeste jaoks riide valmistaja, tema tellib oma äri jaoks riide välismaalt, ja sealt ei saanud andmeid. Mida ma siis kuulsin? Igas kolmes äris öeldi üht ja sedasama: otsekohe tõsteti riide hinda. Aga turul ei ole veel mingisugust kindlust, vaid on mingisugune käärimine. Algul olid üksikud kauplused, milliseid ei saa arvata soliidimate hulka, otsekohe kõvasti hinda tõstnud, aga pidid teisel-kolmandal päeval neid jälle tagasi võtma. Siis algas tervel kaupmeeskonna frondil mõõdukas hindade tõstmine, ja nüüd on seisukord niisugune, et ainult paar vanemat, soliidimat äri ei ole veel hindu tõstnud kodumaa riielt. On isegi üks äri, ma ei hakka nime nimetama, sest see oleks ju reklaamitegemine sellele äriale, kus ka välisriietelt ei ole veel hindu tõstetud. Sealt oli alaline tarvitaja võtnud voodiriiet ning saanud

selle vana hinnaga. Ta on küsinud kaupmehelt, kuidas on lugu nende riiete hindade kõrgendamiseks. Kaupmees olevat vastanud, et tal on riulil veel vana kaup, vana hinnaga, ja et ta ei ole sellelt veel hinda tõstnud, aga kui uus kaup kohale jõuab, mis juba teel, siis loomulikult ei saa ta üht kaupa müüa ühe hinnaga ja teist teisega.

Teised tarvitajad, kellega mul jutt oli, olid sattunud teistele kogemustele ja nad olid maksnud mitte küll seda hinda, mida tollide kõrgendamine võimaldaks, ja mida lähem aeg kahtlemata toob, aga nad olid maksnud kõrgemat hinda. Ma ei saanud selgeks teha, missuguse protsendi võrra nad rohkem maksid, aga nad näitasid mulle riiet ja ütlesid, et sellelt on nii- ja niipalju rohkem maksnud kui varemalt. Ma ei hakanud neid andmeid protokolleerima ning täpsemalt välja rehkendama, sest mulle oli tähtis ainult üldine mulje.

See on nüüd alaliste tarvitajatega, kes palju ostavad; aga needsamad mehed ütlevad, et väiketarvitajal ei pruugi see nii olla. Nad ütlevad: meie tunneme kaupa ja selle järgi ka hinda, aga väiketarvitaja, kes ostab ühe pinsaku tarvis, — temaga on lugu teisiti. Ja kahjuks on see nii, et väiketarvitaja ei saa enam endise hinnaga kauplusest osta. Võib-olla, et mõni kauplus leidub veel, kus hinda pole tõstetud, enamus on seda aga juba teinud.

Kõige halvem on lugu nende äridega, mis valmisriideid teevad, ja kuhu tarvitaja on läinud nüüd tellimistega. Harilikult oli lugu nii, et valmisriiete ärisse läks ostma inime, kellel võimalik ei olnud riiet tellida, sest tellides tuleb see kallim. Nüüd aga on tarvitaja nähtavasti niivõrt vaeseks jäänud, et ta on hakanud pöörama nende engros viisi valmistajate poole. Ja seal tuli kõigepealt hinnatõstmine ilmsiks. Need on üldse veidi imeelikud ärid, nad ei katsu alal hoida oma head nime, vaid katsuvad võtta oma küüsi inimese, kes sinna läinud. Nad on ka kodumaa riiet tarvitades tollihinna otsa löönud, vabandades tarvitaja ees end seega, et meie käest võetakse, ja meie peame võtma tarvitajalt. See on, mis sünnib praegu otsekohe turul. See on pealinnas. Provintsi kohta ei ole andmeid, aga karta on, et provintsis on lugu veel halvem. Seal ei ole kaupade tagavara kaugeltki nii suur, kui siin, seal ei saagi nii suurt tagavara muretseda, ja kaupmees teab, et kui ta selle tagavara maha müünud, siis uue ta ostab palju kallimalt. Ta tõstab hinda enesekaitse instinkti järgi käies. Minul ei ole selle kohta andmeid, aga ma oletan, et see paratamata nii on. Kui pealinnas juba see ilmsiks tulnud, siis on kahtlemata provintsis asi

palju halvem. (R. P e n n o, as: Tartus on riie odavam kui Tallinnas.) Riie küll, aga seal on ka sissekäik kauplusesse odavam kui Tallinnas, ning seal tarvitatakse üldse odavamat riidet.

Selgus veel niisugune asjaolu, et on tõstetud kodumaa riie hinda — paksule riidele, palituriidele. Minule näidati suurema tarvitaja poolt kodumaa riidet, mis enne maksis 1600 senti, nüüd aga maksab 2000 senti meeter. See on fakt, härra Majaanduseminister. (Majaanduseminister J. Z i m m e r m a n n: See on aga endise valitsuse tegevuse tagajärjel. — N a e r.) Ma mõtlen, et varsti on tollitõstmine ka endise valitsuse töö ja siis juba sotsialistide süü. Ega valitsus ei taha vastutust kanda. Valitsus on osanud nii osavasti manööverdada elukalliduse tõstmise juures, et nüüd heameelega vastutuse kandmisest taganeks. Ma ei nimetagi garantiisid, millest eile jutt oli.

Kui ühel postil tõuseb elukallidus, siis tõuseb see kogu frondil, mis on paratamatu nähtus. Teine nähtus on see, et kui elukallidus tõuseb, siis on raske seda tagasi suruda. Ütleme, kui aasta pärast peaksid kõrgendatud tollid kaduma, kas on siis ka elukallidus kadunud, millele valitsus on tõe andnud. Ma arvan et mitte. Pikkamööda hakkab elukallidus alanema, aga siiski ei saa sinna tagasi, kus see varemalt oli.

Ma tean küll, mis meie rikaste perekondade proud räägivad: meie ei tarvitse osta riidet Eestist. Meie käime aastas kaks korda Pariisis või muudes välislinnades ja toome oma moekleidid kõik sealt kaasa. Ja teate, niisuguste tollide juures, mis meil maksuma pandud, tasub see sõidukulud ka. Neile härrastele ei ole tollitõstmine tähtis, aga tähtis on see vaesele tarvitajale ja neile, kes oma palgast peavad elama. Missuguseid abinõusid on valitsus kaalunud elukalliduse vastu? Ma olen kuulnud, et ta ei ole seda üldse kaalunud. Kuidas mõeldakse kindlustada elatiskiiniimum neile, kes sunnitud iga penni kokku hoidma ja kellele elukallidus end teravalt tunda annab? Valitsus on töösturite huvides astunud samme, mis 99%-le riigikodanikudest lihasse ja luusse lõikavad, ilma et meil vähematki tegurit oleks viletsuse paraliseerimiseks.

Eile tuli mul härra Riigivanemaga soovimatu sõnavahetus ette, kuigi ma selleks mingisugust põhjust ei andnud. Härra Riigivanem nimetas iseäraliku tooniga härra Tõnisson'i valitsuse aegset rahaministrit, kes olevat praegusele valitsusele esitanud andmed nahaja saapatööstuse kohta. Mina ütlesin sel

puhul härra Riigivanemale, et mis see fakt siis peab tõendama, mis argument see siis oleks? Härra Riigivanem vastas, et see ei tarvitsegi olla argument, vaid see on psühholoogiline moment. Mina ütlesin, et on veel palju teisi psühholoogilisi momente, neist tuleks ka kõneleda. Härra Riigivanem sai minust nii aru, nagu oleksin mina miskit erilist mõelnud ja läks õige kurjaks. Härra Riigivanem leidis, et mina olevat teda ähvardanud, aga ma ütlesin ainult, et võiks kõnelda ka teistest psühholoogilistest momentidest. Härra Riigivanem, mina Teid ei ähvardanud. Neid psühholoogilisi momente, millest mina kõneleda tahan, ei ole üks, vaid väga palju. Kõigest psühholoogilistest momentidest ei suudaks kõnelda. Härra Riigivanem lubab, et mina nende hulgast kuus tähtsamat välja nopin ja vaatlemisele võtan.

Esimene psühholoogiline moment, mida terve selle küsimuste kompleksi juures peab arvesse võtma, on see asjaolu, et tolle tõsteti just härra Strandman'i Riigivanemaks olemise ajal. See on väga raske psühholoogiline moment, ma katsun seda avastada. Härra Strandman'i valitsuse iseloom on, nagu seda deklaratsioonid vaidluste puhul võimalik oli selgitada, väga iseäralik. See valitsus pidi olema puht kodanlik. Teiseks oli see valitsus äärmiselt parempoolne ning sai oma ülesannetest väga omamoodi aru. See valitsus pidi millegi ja kellegi vastu sõtta minema. Ta pidi „riigisotsialismi“ vastu sõtta astuma. „Päevaleht“ kirjutas sellest mitmes juhtkirjas. Ta ei seletanud küll, milles seisab riigisotsialism, vaid tuli umbropsu välja, et Eesti riik riigistavat väga palju, tahtvat suurettevõtja olla ning saatvat eraettevõtjad halba seisukorda. Nad ei saavat enam tarvilikku kasu, ei olevat tarvilikke töötamise võimalusi, igalpool ja igal alal pannakse sundnormid maksuma. Seda nimetati riigisotsialismiks. Niisugune on olnud arusaamine härradel riigisotsialismi mõistest. Ma ei hakka seda õiendama, vaid ütlen, et see nii oli. Riigivanema häälekandja „Vaba Maa“ — ta küll salgab oma päritolu, kuid loodame, et teised võtavad teda nii kui ta on — ennustas, et tuleb parem kord ja nimelt riigimajanduses. Ka „Päevaleht“ ootas põhjalikku pööret riigimajanduse alal. „Päevaleht“ ennustas, et kui lugupeetud härra Strandman on Riigivanemaks, siis hakkavad mõned „veskid“ end liigutama. „Vaba Maa“ sai väga kurjaks, et kuidas julgeb „Päevaleht“ sellise oletusega tulla. Aga ei möödunudki kaua aega, kui „Päevaleht“ oletused ei olnud enam oletused, vaid selge tõsiasi. Härra Strandman'i valitsuse moodustamise ja ellutärgkamise fakt iseenesest osutus üheks väga

ilmekaks psühholoogiliseks teguriks, mis terve hulga vaime paiskas liikvele. Lugupeetud härra Riigivanem, Teie peate ise tunnustama, et Teie tõesti palju vaime välja kutsusite, ja et Teil tagantjärele raske on neid vaime tagasi tõrjuda. Möödus ainult mõni nädal, kui algas märgukirjade rahesadu. Neil, kes hakkasid märgukirju esitama, neil oli kindel lootus. Nad ei tulnud siis esile, kui valitsuse eesotsas seisis sotsialist. Nad teadsid, et see asjata oleks. Nüüd leidsid nad aja kohase olema, nüüd teadsid nad, et aeg on tegutseda, tao rauda kuni see kuum. „Päevaleht“ ütles, et Strandman'i kabineti saatus olenevat sellest, kuipalju ta suudab töösturite ja teiste majandusetegelaste nõudeid rahuldada. Mida nõuti siis neis märgukirjades? Nõuti, et tõmmaku riik oma käed igalt poolt tagasi. Kus leidub mõni eraettevõtja, ärgu riik sinna toppigu oma käsi. Tuletan meelde meie metsatööstust, kuidas siin suhtuti riigi ettevõtlikkuse. Ettevõtjad olid oma huvides ennast õigustatuks tundnud nõudma, et riik ärgu enam metsatööstust arendagu, vaid tõmmaku kokku. Ei tahetud lubada, et riik ühe saeveski, mida ta tarvitada ei saanud, teisale üle tooks, kus seda võimalik oleks tarvitada. Kuidaviisi üldse mõningad meie ettevõtjad suhtuvad majandusküsimustesse, selleks on väga ilmekas näide Tartu pärmivabrik. Sellele vabrikule oli antud monopolisti seisukord Eestis. See vabrik võis määrata turuhindu, tal ei olnud ühtki võistlejat. Ja selle tasuks, et riik ei lasknud teisi pärmivabrikuid tekkida, see vabrik maksis iga aasta 4 miljonit senti ühele eraseltsile, kelle ülesandeks oli pealinna külje all kõigile tuntud piirituseranda suplemiseks korraldada. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Ikka Pirita!) Ka piirituserand on ta sügis-kuudel. Aga see eraselts ei tee seda heasoovlikkuse poolest. Ta on tarvitanud suvekuudel väga kenu makse. Nägime tänava suvel, kuidas seal väikese karbikese või sahvri-kese eest, kuhu inimene võis riided panna, tunnis võeti 15 senti. (V a h e l h ü ü e: 20 senti!) Kui ma käisin, oli 15 senti, võib-olla ehk pärast tõsteti. Seesama selts hangib endale alkoholiga puhveti loa ja paneb otse suplemisrannal kõrtsi käima. Üldse oskab see selts väga hästi oma majanduslikkude huvide eest hoolitseda, aga siiski peab tarvitajaskond maksma sellele seltsile 4 miljonit senti pärmis tarvitamise eest. Lubage küsida, kas on see kuidagiviisi õigustatud, et ühe vabriku huvides koormatakse selliselt tarvitajaid. (J. Holberg, põl: Härra Ast, kellel seda tarvis on, eks Teil ole tarvis!) Kas seda koormamist nimelt? Meie Majanduseminister kaotas selle monopol. Aga ega

siis küsimus ei seisa ainult 4 miljonis sendis. Kui see vabrik võis vabatahtlikult 4 miljonit senti maksta ühele seltsile, siis peame uskuma, et see talitamisviis, mis talle võimaldati laia tarvitajaskonna tasku kulul, palju suuremat tulu tõi, seal ei olnud tegemist ainult 4 miljoniga, vaid 4 või 10 korda 4 miljonit. Iga korralik ettevõtte peab tulu saama, teisiti ei saa ta püsida — see on enesestmõistetav aksioom, aga ei või olla sellist ettevõtet monopoli õigusega, kes õigustamata tulusid ja kasusid lõikaks meie laiemate tarvitajate ringides. Seda ei tohi olla. Kui meie parteiseltsimehe Rei valitsemise ajal Majanduseminister, — või oli see valitsus, ma ei tea, — võimalused löi ka teistel ettevõtjatel pärmis alal tegutseda... (A. O i n a s, stp: Valitsuse nõusolekul Majanduseminister...) ... valitsuse nõusolekul Majanduseminister võimaluse löi ka teistel ettevõtjatel sellel alal tegutseda, siis karjuti: karauul! Leiti, et see olevat hirmus tegu. See olevat eraettevõtlikkuse halvamine. No kuulge, kui meie eraettevõtlikkus on sedavõrt jalgadetu, sedavõrt mannetu, et ta muidu elada ei saa, kui et riik peab kandma teda otsekuul haiget last mähkmetes kätel ja temale tarvilikku tulu välja kasseerima tarvitajate taskust, siis ei ole see eraettevõtlikkus pennigi väärt. Niisugusest eraettevõtlikkusest ei ole tulu. Muu seas ei ole see vabrik sugugi saamatu eraettevõtte, vaid väga elujõuline, kes mõistab taru konjunktuuri kui ka muud kasutada. Tema ei sure põrmugi võistluse tagajärjel.

Ma räägin seda ainult selleks, lugupeetud koosviibijad, et demonstreerida, millised isud on meie eraettevõtjatel. Sealsamas on eraettevõtjatel püha naiivsus arvata, et ka teised peaksid aktsepteerima nende isusid, ja et Vabariigi Valitsus kahel käel nende eest hoolitseks. Kuikaugele juletakse minna, seda näeme muu seas kaubandus-tööstuskoja märgukirjast, kus kõigi üldiste mõtete kõrvale — riigi sotsialiseerimine, missugune peab kaduma, antagu ettevõtjatele tarvilikud töötamisvõimalused, kindlustatagu kasusaamine j.n.e. j.n.e. — nõutakse riigilt, et ärgu riik oma monopoli produkti tohtigu müüa. Nõutakse, et riik ärgu tohtigu müüa puhastatud lauaviina, mille müügilelaskmine oli otsustatud eelmise valitsuse ajal. Ja seda sellepärast, et paar eraettevõtjat, peamiselt küll üksainus ettevõtja, seda juba teevad. (J. Holberg, põl: Kolm vabrikut.) Kuulge, härra Holberg, meie mõlemad oleme napsivõtjad inimesed ja teame väga hästi, kelle käes õieti see lauaviina mark seisab. Kaks teist äri lasevad küll müügile, aga nende produkt ei levi. Ja nüüd nõutakse valitsuselt, et ärgu tema

tohtigu müüa ega valmistada puhastatud laauviina, sest eraärid seda teevad, või siis, — lisatakse juurde, — kui ometi lubatakse, kui valitsus jääb oma otsuse juurde ja laseb kroonu lauaviina müügile, siis makstagu eraettevõtjatele tasu. Meie peaksime siis võõrandatud mõisade tasu kõrval endale võtma veel alkoholiliste jookide levitajatele tasumaksmise! Niikaugele võivad inimesed minna nõudmistes! Pidage silmas, lugupeetud rahvasaadikud, seda ei tee üksik ettevõtja, vaid seda teeb kaubandus-tööstuskoda, terve korporatsioon. Kui ühel suurel korporatsioonil võib niisugune arusaamine, niisugune suhtumine olla majanduse nähtustesse, siis pole imestatav, kui üksik pärmivabrikant või Jumal teab kes, nõuab, et kindlustatagu temale keelutollid, kindlustatagu keelutollidega talle isegi ta rumalus lõpuks. Meil on isegi niikaugele mindud, et kui meil keegi minu pärast kas niidirulli või pesunäpitsa valmistab, siis nõuab ta kohe keelutolle, ja valitsus on sedalaadi meestele ka vastu tulnud. Praegusel tollikõrgendamise ajal on kõrgerdus maksma pandud kummitoodete, kummitaladega kingade j.n.e. peale üheainsa vabriku huvides. Kas tahaks härra Riigivanem või Majanduseminister väita, et see vabrik, mis nii väike ja algeline, võiks rahuldada Eesti turgu oma kummiartiklitega. Ma ütlen, siin on üheainsa valmistaja huvides tarvitajatele pearaha pandud. Küllap see väike ettevõtja seda konjunktuuri kasutada oskab, mis tollikõrgendamise varal loodud. Niipalju „nuppu“ tal on! Et aga Eesti majanduseelule sellest tulu tuleks seda võiks küll uskuda härra Majanduseminister, kui ta suurt vaeva aimastab näha, aga kedagi teist riigis ei saa selles küll veenda. Aga ega küsimus ei seisa praegu selles üksikus näites, vaid reas nähtustes, mis demonstreerivad seda erilist isu, mis paljudel ettevõtjatel on oma tööstuste suhtes. Nende tulutoovus peab seisma ainult kaitses; tehke neile kõik valmis ja kaitske igaviisi, siis nad valmistavad. No kas see on tööstus? See on kunstlik saavutus, see langeb kokku kui vesimull. Säärast teed edasi sammudes ja sääraseid nõudmisi rahuldades satuksime rappa. Ma nimetasin juba, et kindlustatagu ka nende rumaluste tulukuse protsent.

Teie mäletate, mu härrad, et tol ajal, kui oli käsil suhkrupedi kasvatamine ja taheti käima panna suhkruvabrikuid, siis kõneldi mitte naljaks, vaid päris tõsiselt suhkru keelutollist. Kui meil niisuguseid samme astutakse, siis võibolla tahetakse meil ka Hiina teed kasvatada, ja siis on lugupeetud Riigivanemal võimalus tulla teepakike näpus ja seda demonstreerida, nagu ta eile demonstree-

ris üht väga haruldast riidesorti. See ei saa aga olla majanduslikult õigustatud politika, majanduslikult õigustatud tööstuse arendamine, vaid see oleks kõige viletsam tee, kuhu iganes asuda võime. Aga vaadake, ometi on psühholoogiline olukord niisugune, et ka nende kaugeleminevate nõudmistele rahuldumist loodeti. Seepärast ma väidangi, et esimene psühholoogiline moment oli just see, et tollikõrgendamine just lugupeetud härra Strandman'i Riigivanemaks olemise ajal teostati. Keegi teine ei oleks tulnud nii kergel viisil tollikõrgendamisega, nagu seda praegu tegi härra Riigivanem. Meie tunneme üldse praegust härra Riigivanemat, kui suuremat tollide produktsiooni pooldajat. Meie mäletame, et tol ajal, kui praegune härra Riigivanem oli viimati valitsuses, nimelt rahaministrina, tõsteti ka tolle. Tollest ajast jäid meile pänduseks kõrgendatud tollid, muu seas teraviljale ja jahule. See toll on tarvitajale ennast väga valusalt tunda andnud, ja nagu minul on võimalik olnud tähele panna, mäletatakse seda rahva seas veel tänapäevani.

Kui lugupeetud Riigikogu Esimees härra Strandman'ile ettepaneku tegi, Riigivanemaks hakata, siis kardeti jälle tollide tõstmist; üllatusi sel alal oli oodata. Seda kartsid tarvitajad, ja seda ootasid rõõmuga need, kes kaitsetollidest huvitatud on. Võidakse ju küsida, mispärast just praegune Riigivanem võimu eesotsas seistes meid tollidega üllatada armastab. Ma ei tea seda. Kuid siin on mõju avaldanud ka erakond, kes härra Riigivanema seljataga seisab. On inimesi, kes talitavad mingi iseäraliku harjumuse, mingi ei tea, kuidas juhuslikult leitud arvamiste järgi. (M. Martna, stp: Meie kuulsime eile, et see rühm...) Lugupeetud parteiseltsimees Martna, kõik, mis kirjutatakse tööerakonnas, tuleb tagurpidi lugeda, nagu juudikeeles. Kui see erakond deklareerib enne valimisi, et ta on tollide vastu, siis peab mõistma seda nii, et ta on tollide poolt. (Naer pahemal pool.) Sellepärast näibki tema lendlehtedes väga palju positiivset ka meie seisukohast hinnates. Ütlesin, et toimitakse tihti-lugu nii, et inimene isegi ei taipu, mispärast ta toimib. Ma elasin ühes kellegi sõjaväelasega, kellel oli imelik harjumus magama minnes saapaid pea alla panna. Minu küsimisele, miks ta nii talitab, imestab tema, et kas sina siis ei pane saapaid pea alla. Hakkasime seda asja selgitama; tuli välja, et minul oli padi, temal aga ei olnud patja. (Naer pahemal pool.) Ka tööerakonnal ei ole patja. See tähendab, temal ei ole majandusepoliitikat, aga selle eest on tal tollid. Lugupeetud härra Riigivanem,

samuti tööerakonna rühma juht eksivad väga, kui arvavad, et alaline tollide tõstmine ja spekulatsioon on majandusepoliitiline joon; seda võivad teile, lugupeetud härrad, sugereerida need halvad ettevõtjad, kes muidu ei oska elada, kui ainult kaitsetollide põõsa vilus.

Kahtlemata on igal ringkonnal oma eriline psühholoogia ja see eriline psühholoogia on ka ettevõtjal. Meie majanduseelu on sõja-aastatel kitsikusse ja halba olukorda sattunud, seda ka tekstiiltööstuse alal. Seal aga, kus järsku saabub halb olukord, seal tumestub arusaamine, seal murdub inimeste psühholoogia. Tekstiiltööstuse juures on maad leidnud psühholoogiline murrang. Töösturid ei oska majanduseelu hinnata objektiivselt. Nad ei lähe välja tööstuse huvides, seal ei ole enam tööstuse arendamine käsil, vaid konjunktuuri kasutamine ühepäeva tulullikana. See on asjaolu, mis tingib nende praeguse meeoleolu.

Ma kardan väga, et see meeoleolu on ka härra Riigivanemale külge poogitud, seda enam, et temal on olnud liiga palju kokkupuutumist töösturitega tol ajal, kui ta neis ettevõtetes juriskonsulti kohuseid täitis. Kui näiteks kaks inimest satuvad ühte tuppa, siis nad sugereerivad sagedasti omale ühised mõtted. Ma arvan, et meie Riigivanem on sattunud töösturite sugestiooni alla. Ja seda ei ole üksnes härra Riigivanem, vaid seda on väga paljud meie tegelased. Meie kodanikud on sama sugestiooni alla sattunud. Mina olen päris kindel, et kui meie võtame mõne väikese ametniku, ütleme arveametniku kuskilt tekstiilvabriku kontorit, — tema palk on väike, 10.000 kuus, — aga ka temal on sama ettevõtte psühholoogia; see on talle sugereeritud. Ja vaadake, see on tähtis psühholoogiline moment.

Teine psühholoogiline moment, mida ei saa konstateerimata jätta, on spekulatiivne suhtumine tollide küsimusse, niiöelda tollide tõstmine vahetasu alusel. See psühholoogiline moment on ka väga halb. Meie teame kõik, et tollide kõrgendus oli ette nähtud hoopis suuremas ulatuses kui see septembrikuul teostus. Kõne all olid paberi- ja viljatollid peale nende tollide, mille kõrgendamise teostus, ja need ei olnud kui teoreetiline kõneluseaine päevakorral, vaid kui akuutne päevaküsimus. Aga seal oli arvatavasti tehnilisi takistusi, millist laadi just, see jäägu kõrvale, mis nende tollide maksmapanemise viivitas; neid ei kuulutatud välja koos septembri-tollidega. Need tollid, nagu meie oleme sunnitud järeldama põllumeeste ko-

gude häälekandja „Kaja“ kirjutustest ja teiste ajalehtede üksikute sõnumitest ja märkustest, jäid sellepärast kõrgendamata, et liiga suur torm tõusis tarvitajaskonnas. Ei leidu ühtki ajalehte peale Riigivanema oma häälekandja, mis oleks tollitõstmise heaks kiitnud. Hoopis vastuoksa. Niipalju kui meil avalikke arvamisi oli selles küsimuses, need kõik astusid tollikõrgendamise vastu. Seda mitte ainult vaesed ja keskmine tarvitajate kiht — töölised ja ametnikud — vaid seal hulgas olid ka kaupmehed, keda praegusel valitsusel arvestada tuli. Tekkis seisukord, kus valitsusel julgust ei olnud tolliliialdustes edasi minna, vaid sunnitud oldi kindlat piiri tõmbama ja peatuma. Just nii nagu „Päevaleht“ oma karikatuuris piltlikult näitas, et Riigivanem on oma kabinetti tagasi tõmbunud, tehku teised ja kandku vastutust, temale jätkub sellest, mis juba korda saadud.

Mis mõte oli põllumeeste kogudel pooldada septembrikuu tollitõstmist? Ometi mõjuvad tõstetud tollid ka põllumehe taskule, olgu ta keskmine või vaene põllumees, asunik või põline kohapidaja, igaüks teab, et praeguse põllumajandusliku olukorra juures ka põllumehed välisturu saadusi peavad ostma. Ka tema ei püüa end rahuldada kodusel viisil ja ainult sellega, mis siseturul võimalik saada. Kuigi mõni põllumees rahuldub kodukoetud riidega kasukate kattedeks, ometi teame, et suurem hulk riidekaupa, samuti ka saapakaupa, just maale läheb. Mis mõte oli põllumehel päri olla selle tollitõstmisega ja sellest teataval määral vaikides mööda minna? See oli loomulik. Ma nimetasin teise psühholoogilise momendi juures nimelt seda asjaolu, et tollidesse suhtumine oli muutunud mingisuguseks spekulatiivnähteks. Põllumehed olid lootnud, et nad saavad, kui tekstiil- ja saapatöösturid saavad oma kaitsetollid, vilja kaitsetolli. Kui aga seda ei saadud, ja kui Majanduseminister andis informatsiooni selle kohta, et see küsimus on edasi lükatud, et valitsus sellega tegemist ei tee, vaid jätab Riigikogu hooleks, siis tõstis „Kaja“ kisa ja oli pahane. Siin oli juba esimene must kass jooksnud läbi koalitsiooni tihedate ridade.

Põllumehed leidsid, et nende vastu ei ole küllalt korrektd oldud, ei ole täidetud neile antud lubadusi. Siin sündis aga midagi ja mitte kellegi muu, kui tarvitajaskonna kulul: selgus, et ka põllumehe oli suudetud rahuldada. (O. G u s t a v s o n, stp: Käsi peseb kätt!) See rahuldamine ei olnud sugugi väike. Kuna turul makseti 240—250 senti rukkipuudast, otsustas valitsus sõjaväele põllumeestelt vilja osta, makstes 295 senti puu-

dast, nii siis 65—75 senti kallimalt. (Kaitseminister O. Köster: See ei vasta tõele.) Härra Riigivanem on vist kuulnud juba, et imelikul kombel need vastuvõttepunktid, kus sõjaväele vilja võetakse, asuvad peamiselt ikka seal, kus roheline lipp püstitatud. Võibolla, et härra Riigivanem leiab selle üpris loomuliku, iseenesest mõistetava olema, argumenteerides umbes nii: seal, kus rikas põllumees asub, seal on vilja anda ja loomulikult seal peab olema vastuvõttepunkt; aga kus asub vaene põllumees, asunik, ega seal ei ole muul vilja võtta, kui rottil; see mees ostab ise vilja, seal ei saa olla vastuvõttepunkti ega ka rohelist lippu. Aga see õigustab ometi tarvitajat küsima: millise õigusega Vabariigi Valitsus siis ühele jõukale kodanikudekihile — mitte kõigile talumeestelegi, vaid ainult ühele jõukale osakesele talumeestest, kes poliitilise erivärvingu omab — maksab kõigi teiste kodanikkude tasku kulul preemiat?! See inimene, kes toob oma leivatatukese päev-päevalt poest, see inimene riigi eelarve kaudu makse tasudes maksab kinni selle suure tulu, mida Vabariigi Valitsus heaks arvanud põllumeeste väljaeraldatud kihikesele maksta. Vaadake, niisugust suhtumist tähtsasse tolliküsimusse nimetan ma spekulatiivseks suhtumiseks ja loen seda üheks tähtsaks hingeoluliseks momendiks, mis ainult praeguse valitsuse ajal võis ilmsiks tulla, mitte aga mõne teise koalitsiooni juures. See moment on järjekorras teine hingeoluliselt tähtis moment.

Kolmas hingeoluline moment, millest ka vaikida ei saa, see on valitsuse erakonna jeesuiitlik tollikõrgenduse käsitlemine. Kuidas on seda tollikõrgendamist tehtud populaarseks ja kas ei ole tahetud sellest mõrudast pillist vähemalt esialgu valmistada üht magusat kompvekki? Kas ei ole katsunud Riigivanema häälekandja kõik teha, et tarvitajaskonnale ja keskmisele inimesele see pill vähemalt esialgu magus tunduks, nagu magus tundub vahel sahariin, mille absoluutselt mingit toiduväärtust ei ole? See toll pidi olema vaeste kaitseks. Et selles veenduda, lubage, lugupeetud härrad, näidata teile, kuidaviisi Riigivanema häälekandja „Vaba Maa“ seletab, andes teada tollide tõstmise fakti laiematele rahvahulkadele. Seal kirjutatakse teisipäeval, 17. septembril nr. 215 järgmist: „Tollidetõstmine kehvemate kaitseks.“ Edasi seletatakse, et nüüd, kus meil riidetolle tõstetud, mis mõnel juhul 350% kõrgemad kui endised, hakkab odav riie turule tulema. Seal on öeldud sõna-sõnalt järgmist: „Kaubad, mille hindu on lubatud alandada, on need, mida just vähemjõukas

kodanik tarvitab. Pikast nimekirjast, kus tekstiiltööstuse toodete hindade alandamine näidatud, olgu siinkohal ainult tähendatud, et hinda alandada on lubatud mõnesugustel ihupesu, voodipesu, trükitud kleidi- ja pluusija madratsiriide sortidel. Rohkem tarvitatavatel lõimesortidel on eriti suurem hinnalandumus ette nähtud. Villase riide sortidest lastakse odavamalt müügile mõnesugused palitu- ja ülikonnariided. Samuti puutub hinnalandumus mõnesugustesse nii meeste kui naiste lihtsamatesse jalanõudesse.“

Ühesõnaga, Jumal tänatud, et valitsus lõpuks ometi pidas tarvilikuks keelutollid maksma panna — nüüd oleme jõudnud odava riideni. Suur manna ja õnnistus on langenud tarvitajate peale. Mul on paaril rahvakoosolekul juhus olnud nimetada, et kui vaadata, kuidaviisi on püütud seda halba tollitõstmise tegu kujutada üheks väga väärrikaks ja armastusevääriliseks teoks, siis tuleb meelde Israeli rahva ajalugu. Seal olid väga karmid määrused kõrbes rändamise ajal, kuid nende suur juht Mooses kandis selle eest hoolt, et need karmid määrused nii ära seletataks, et nad kõigile vastuvõetavad, armsad ja meeldivad paistaksid. Nii on talitanud ka meie lugupeetud Riigivanem. Ta on leidnud osava vahetalitaja, kes selle mõruda pilli katsub magusaks muuta. Aga see vaev on asjatu. See Aaron, kes kutsutud oma tööd tegema... (Kohtu- ja siseminister T. Kalbus: Selle kõne rääkisite Antslas maha.) Kas teate, härra minister, väga kasulik on head asja mitu korda kuulda, ega Teie liiategi seda ei kuulnud Antslas, Võrus ega Valgas. (O. Gustavson, stp: Kõrvad olid seal.) Missugused? Pikad kõrvad? (O. Gustavson, stp: Poliitilised kõrvad.) Ma olen sellest aparaadist hirmus halvas arvamises. Tal on küll pikad kõrvad, kuid kurdid, ning ei oska hinnata poliitilist kõnet, ei ole nii kõrgele tõusnud, need libastuvad veel ääretul kombel, nad näiteks ei tee vahet sotsialistliku ja sotsiaalse vahel. Aga varsti selgub, et Aaronile see töö üle jõu käib. Ei lähe palju aega mööda, juba järgmisel päeval — „Vaba Maa“ nr. 216 — 18. septembrist s. a. — kurdetakse selle üle, et näiteks ei suudeta aru saada, miks tolli 100% ja enamgi on tõstetud niisugustelt riidesortidelt, mida kodumaa tehased ei valmista. Need on naiste kerged villased kleidiriided ja voodiriided naiste kui ka meeste palitutele ja meeste ülikondadele. Nagu näete, terve hulk niisuguseid riideid, mis päev varemalt pidid odavamaks minema. Edasi öeldakse: „võibolla, et mõnel kodumaa tehasel ehk kavatsus on edaspidi hakata valmistama selliseid riidesorte, kuid ühe aastaga ei saaks loota kuigi

haid tagajärgi, see kuluks ainult katsetamiseks“. Edasi kõneldakse sellest, et nüüd minevat voodriiete sisseveotolli tõstmise läbi mehe ülikond kuni 500 ja palitu kuni 1000 senti kallimaks. Kurdetakse veel selle üle, et nüüd võivat salakaubandus veel rohkem loksama hakata ja öeldakse selgel sõnal et: „lepingul, mis sõlmiti Majanduseministeeriumi ja vabrikantide esinduse vahel, ei ole erilist suurt väärtust.“

Ma ei tea, kas siin on tegemist vahepeal Siinaimael käimisega. Niisugused salapärased asjad sünnivad teadupärast ikka öösel ja rohkem siin vahet ei ole kui üksainus öö — 17. vastu 18. septembril. Mäelemuutus on põhjalik. Aga ma mõtlen siiski, et siin ei ole uus jutuajamine Siinai haldjaga, vaid jutuajamine mõne asjatundjaga, kelle hulka paar rätsepmeistrit kuulub, ja see on kogu see uus suhtumise lugu tollitõstmisse. Ei olnud vaja Siinaimael Siinai haldjaga kõneleda, vaid oli tarvis kätte võtta käsukiri, mille järgi tolle kõrgendatakse, siis oli kõik selge, mida on kõrgendatud, kas on see vaeste või rikkaste tarvitajate kaup.

Ma ei hakka, lugupeetud rahvaesindajad, uuesti kordama tõstetud tolle üksikute punktide kaupa. Osalt on seda eile tehtud. Ma tuletan üldiselt meelde, et tollide kõrgendus tabas esimeses järgus puuvillast lõnga, niidid pleekimata kui pleegitud sorte. Kõrgendus on enamasti igalpool üle 100% endisest tollimäärast. Ma juba seletasin, et osalt on puuvillalõng meil poolvabrikat, aga niipalju kui see aine on puht tarvitaja kätte otsekoheselt minev aine, niipalju tarvitavad seda ainult kõige vaesemad inimesed. Ühelgi jõukal või rikkal perekonnal ei ole sellega midagi teha.

Edasi on villased kangad — pleekimata, pleegitud, värvitud, merseriseeritud kui ka merseriseerimata. Viimaste hulka kuuluvad kaubad, mida meie tunneme rahvalikus keeles sitsi, flanelli j.n.e. nime all. See on riie, mida teie leiate ainult kõige vaesemate kandjate seljas. Ei tarvitsegi minna rikkasse perekonda, korterisse, minge keskmise jõukusega perekonda, siis ei leia sitsi, flanelli riietusena ja ka pleekimata riiet, samuti pleekimata ja pleegitud puuvillast riiet voodi- ja seljapesuna kellegi muu seljas, kui teenija seljas. Edasi kannavad ja tarvitavad seda riiet ainult töölised, siis omavalitsuse ja riigiteenijad, kes ei kuulu ülematesse ja kadestatavatesse palgastmetesse, — kõige vaesema tarvitajaskonna ast on see, mida on tollitud kaugelt üle sajabrotsendilise kõrgendusega. Sedasama eile konstateeriti, ja võin minagi korrata seda jalanõude suhtes, aga see oleks vist ülearune. Teie olete veendunud, vaadates tolli nimes-

tikku, et tollide kõrgendus on tabanud peamiselt neid artikleid, mida tarvitavad vaesed ja keskmised kihid, mitte neid artikleid, mida jõukad kihid tarvitavad. Sellepärast on see küll üks suur tarvitajate peettatamine, kui sõandatakse seda tollikõrgendust serveerida, kui üht heategu vaesele tarvitajale. See on, lubage öelda, tarvitaja üle mõnitamine, see ei ole väärik suhtumine tarvitajaskonnale. Tarvitajaga ei kõnelda nüüd enam kui mõistliku inimesega, vaid kui inimesega, kes ise ei suuda tarvilikult olukorda mõista ega hinnata.

Neljanda momendina, lugupeetud koosviibijad, tahaksin nimetada valitseva erakonna vastutustunde puudust, millest on tingitud suur silmamoondamine. Vaadeldge, lugupeetud Riigikogu liikmed, ikka sedasama valitseva erakonna häälekandjat „Vaba Maad“! Kas on ta katsunud tollikõrgendamise sammu ajalikult oma kaitse alla võtta, mitte sõnagi selle tollikõrgendamise poolt ega vastu! Ei, ta räägib mõistukeelt, igas numbris on isejutt ja enne veel, kui kukk saanud kolm korda kireda, nii nagu piiblis öeldud, salgab ta selle õnnistegija, kelle poole ta oli palvetanud, keda tunnustanud. Ta ei taha erakonna häälekandja olla, tal ei ole tegemist selle Riigivanemaga, kelle valitsuse ajal tollid tõstetud, vaid ta püüab sellest kõigest olla kaugel. See on ometi halb, et sõandatakse küll teha, et sõandatakse astuda raskeid samme, aga pärast öeldakse, et see ei ole meie süü, meisse see ei puutu, meie oleme algusest peale selle vastu olnud.

Lugupeetud rkl. härra Anderkopp tsiteeris eile ühe väikse kohakese „Rahva Sõnast“, püüdes näidata, nagu oleks „Rahva Sõna“ tollide kõrgendamise poolt olnud. Selleks noppis ta välja harilikust ajalehesõnumist ühe järelelause, mille mõte oli see, et esitatud märgukirja peab tõsiselt kaaluma, aga kus ei ole ühegi sõnaga nimetatud, et on tarvis tõsta tolle j.n.e. Härra Anderkopp püüab sellest välja lugeda mingisugust tollide pooldamist sotsialistide poolt, aga ta ei võtnud vaevaks tsiteerida neid korduvalt pikki ja ajalikke juhtkirju, kus on näidatud statistilist materjali tuues, kuivõrt halb on tollide kõrgendamine. Ta ei näe, mida meie leht on vaevaks võtnud kirjutada juhtkirjades, kus iga sõna on kaalutud ja kus iga sõna eest ka vastutust kantakse, vaid ta otsib endale kinnitust mingisugustest juhuslikkudest lausetest, millest võib ainult kaudselt järeldada, nagu oleks siin väljaspool toimetust seisev autor midagi öelnud tollide kaitseks. Sellejuures on aga ometi Riigivanema häälekandja ise püüdnud tollide küsimuses heita kõige ime-

väärsema kukerpalli ja nii sellesse suhtuda, et kõrvaltvaatajal jääb üle ainult imestada. Meie ei oleks tõesti kuigi palju üllatatud, kui ühel heal päeval loeme ajalehest, et ega härra Strandman ei ole tolle tõstnud, vaid seda on teinud reiaegne valitsus. (O. G u s t a v s o n, stp: „Vaba Maa“ ütles juba seda.)

Ma tahtsin juhtida teie tähelepanu, lugupeetud härrad, ühele karikatuurile, mis ilmunud „Vaba Maas“ 5. oktoobrist s. a. nr. 231. Kahjuks ei ole Riigikogus ekraani, ega ole mul ka võimalik seda karikatüüri ekraanil demonstreerida. See karikatuur koosneb kahest osast. Ülemises osas seisab Riigivanem Rei, ta kõrval on oinas, kes peab kujutama endist Majanduseministrit. Ja vaadake, selle õnnetu looma selga on laotud suur virn pakke ja need kõik kannavad peal kirja „tollid“. Nii siis, Riigivanem Rei ratsutab selle oinaga tolle. Alla on kirjutatud: „Kui sa, kallid seltsimees, saad veel natuke aega võimul olla, siis ehitame toreda tollimüüri, mille sarnast pole eales nähtud!“ Selle all on teine karikatuur, lugupeetud härrad, seal läheb Riigivanem Strandman ja tal on pisike pakike sõrmeotsas, see tähendab, pisike tollidepakike. Riigivanema kõrval seisab õleõgija sots ja karjub: „Appi! Terve ilm on hädaohus — Strandman tõstab tolli!“

Kui teie vaevaks võtate meelde tuletada, et minu parteiseltsimehe Oina Majanduseministriks olemise ajal ei tõstetud ühtki tolli; teiseks, kui võtate vaevaks meelde tuletada, et ei pandud tema ajal maksuma ühtki uut tolli; kolmandaks, kui vaevaks võtate meelde tuletada, et Majanduseministri Oina algatusel ettepanek tehti meie tollidelegatsiooni poolt Läti delegatsioonile maha kustutada metalli, üldse kõik rauatollid selleks, et võimaldada meie tööstusele odavama tootematerjali saamist, siis leiame, et Rei valitsus ajas just vastupidist politikat sellele, mida talle nüüd tahetakse omistada.

Tuletage veel meelde, et härra Oina ministriks olemise ajal peeti nõu kemikaaliate tollide kaotamise üle, Majanduseminister oli valmis need tollid kaotama, kuid tol ajal ei saavutatud kahjuks kokkulepet vabrikantidega, sest tolleaegne Majanduseminister arvas, et peab mõtlema ka tööliste; et töölised peavad ka vabrikutele antavast soodustusest osa saama. Nii näeme, et härra Oina Majanduseministriks olemise ajal oli ette võetud samm tollide vähendamiseks; siin aga panakse Oinalle tollidevirs selga, kuna üht teist meest, härra Strandman'i, kelle ajal kõrgendatud tollid maksuma pandi, näidatakse pisikesel tollipakikesega sõrmeotsas.

Vaadake, siin on tarvitatud võtet, mis ei mahu selle mõiste alla, mida Teie, härra Riigivanem, olete armastanud, kui „fair play“ ette tuua. Mina ei taha Teile etteheiteid teha, Teie ei toimetata seda lehte. (A. S c h u l b a c h'i, tõer vahelhüüe.) Jah, Teie toimetate seda lehte... (A. S c h u l b a c h, tõer: Teie minge Soome kõrtsi niisugust juttu rääkima, aga mitte siin.) Minul on heameel, et Teie oma häält tõstsite, muidu oleks ebasünnis Teile tähelepanu pöörata.

J u h a t a j a: Härra Schulbach, mina leiame, et Teie vahelhüüe ei ole sünnis ja teen Teile märkuse. (V a h e l h ü ü e d tööerakonna kohtadelt: Aga mis kõneleja ütles?) Palun juhatajale mitte näpunäiteid anda. Vaheajal vaadatakse stenogrammist järele.

K. A s t (stp): Seda ei saa enam korralikuks poliitiliseks võtteks pidada, siin on tegemist kõlbmatu katsega, kus valitsev erakond ei taha oma tegude eest vastutust kanda, kus igasuguse vigurdamisega, keerutamisega püütakse maskeerida seda, mida kaitsta ei juleta ja arvatakse, et meie kodanik on niivõrt rumal, et temale võib ükskõik kuidas asja ette kanda, ükskõik kuidas asja kujutada. Ei, austatud härrad, meie riigi kodanik ei ole enam nii pime, et teda võiks sellaste labaste ja vääritude võtetega ukse taha vedada; tema mõistab ka sellaseid võtteid väga hästi hinnata.

Mul on juhus olnud rahva koosolekul neile võtetele tähelepanu juhtida, ja mina olen kuulnud inimesi ütleva, et tõepoolest palju võib mahutada ühe erakonna raamidesse, kõike võib oodata, aga niisugune tegu on vastutavast ja praegusel silmapilgul suurt osa etendavast erakonnast lubamata. Hariikus elus kutsutakse kõiki võtteid, millega oma pattu teise kaela litsutakse, väga halbade, väga arvustavate, haavavate sõnadega, — sõnadega, milliseid siin ei taha tarvitada. Lugu tuletab mulle meelde üht Vene anekdooti sellest, kuidas kaks sõpra tulevad kokku ja üks neist teisele ütleb. „Kas oled kuulnud, et Ivan Ivanovitsh on palitu varastanud?“ Teine vastab: „Kuidas, Ivan Ivanovitsh varastas palitu? Lugu oli vastuoksa: Ivan Ivanovitsh'ilt varastati palitu.“ Sellele vastab esimene: „Ükspuhas, kas temalt varastati, või tema varastas, aga üks sigadus Ivan Ivanovitsh'iga ikka oli“. Siin spekuleeritakse arvatavasti selles lootuses, et kui sa midagi oled teise arvel lendu lasknud, et siis ikkagi Ivan Ivanovitsh'ile midagi külge peab jääma. Aga see on halb spekulatsioon, armetu spekulatsioon.

Viies hingeoluline moment on eriline kiirus, rekordiline kiirus, millega praegu tolle tõsteti.

Ei ole andmeid, seletab härra Riigivanem, aga siiski peab kiirustama. See tuleb meelde üht teist rekordilist kiirust, nimelt seda kiirust, millega Rootsi tikustrustiga omalajal leping sõlmiti. Ei saadud muidu tarvilikku kiirust kätte, kui pidi aeroplaniga üle mere sõitma. Riigivanem ütleb, et ei ole asjatundjaid, Majanduseministeerium ei pidavat kuskile kõlbama. Seda suurem ettevaatus pidi olema valitsusel. Kuid valitsus kuulub välja tollid, ilma et teaks, mille kohta need õieti käivad. Poolelise nädala pärast on Riigivanema erakonna häälekandja sunnitud teatama, et tuleb tollide muutmine ette võtta, sest vahepeal on selgunud, et tollikõrgendus on puudutanud ka niisuguseid artikleid, mida ei tahetud tollikõrgendamise alla viia. Mis oli siis katki? Milline eriline tähtsus oli 14. septembril, et sellest päevast enam mööda ei saadud muidu, kui pidi, maksku mis maksab, enne Riigikogu kokkutulemist tollid välja kuulutama? See oli väga imelik kiirus ja see oli ka üks psühholoogiline moment.

Oma pikaleveninud kõnet lõpetades juhin veel tähelepanu kuuendale momendile, see on pelg arvustuse eest. Ei sallita enam arvustust, ei taheta, et Riigivanem tema enda loodud faktide ette seataks. Pannakse pahaks, mis pärast opositsioon seisab tollide kõrgendamise vastu ja seda kõike õigete sõnadega nimetab. Ei lubata, et Eesti kodanikud oma põhiõigust kasutaksid ja oma pahameelt selle tollilaiutamise puhul meeleavaldusega demonstreeriks. Tööliste keskliit tahtis nimelt selle põhjendamatu tollidetõstmise puhul korraldada meeleavalduse-rongikäigu. Kas see on siis mõni ennenägematu ja kuulmatu asi? Mina olen oma elueas näinud meeleavalduse-rongikäike üheainsa santiimi pärast. See sündis Zürichis, kui piimahind tõsteti liitri ühe santiimi võrra. Tarvitajaskond, tööliskond pidas selle endale väga tähtsaks, võibolla sellepärast, et ta selles väga kardetavat sümptoomi nägi; ta ei tunnustanud õigeks seda piimahinna tõstmist. Sel puhul korraldati suuri protestkoosolekuid ja suuri protestmeeleavaldusi ja sellel oli mõju, võeti tagasi ülekohtune hinnakõrgendus piimalt. Meil arvatakse vist, et see on naline asi, kui organiseeritakse elukallidust, ja et sellega peaksid kodanikud vaikides leppima. Mis see siis ikka tähendab, kui tikutoosi hind — praegu ei ole küll arutusel tikud, kuid seda võiks siiski nimetada — tõstetakse kahelt sendilt kolmele? Mis see tähendab, kui leivahinda tõstetakse üks mark või poolteist? Või mis siis seegi tähendab, kui ülikond 1000 või 1500 kallimaks läheb? Aga ometi see tähendab lõpmata palju. Kes ise ei ole harjunud penne

arvestama, neile tähendab see muidugi vähe, aga suure tarvitajaskonna juures see tähendab väga palju. Ainult ei ole meie inimesed veel nii suured sotsiaalsed elajad, sotsiaalsed loomad, et nad oma instinkti mõjul massiliselt oskaksid niisuguste nähete vastu protesteerida. Massistel protestidel on suur psühholoogiline mõjuavaldus. Kui meil seda siiski mõnel erijuhul teha tahetakse, siis arvatakse, nagu oleks midagi kardetavat Eesti riigis lahti. Ma tahaksin küsida härra Kaitseministrilt ja härra Kohtu- ja siseministrilt — Kaitseministrisse see küll õieti ei puutu — mis oli siis selles meeleavalduses kardetavat, mis puht majanduslikkudel põhjustel oleks korraldatud? Teie olete selle ära keelanud. Mispärast tahate Teie seda kibedust, mis inimestes tekkinud, pöranda alla suruda, miks tahate seda pigistada inimeste südamesse? Meie ei ole veel niivõrt aktiivsed, nagu on riigikodanikud neis maades, kus on poliitiline teadvus laiematesse hulkadesse juurdunud. Meie oleme liiga vähe kasutanud demokraatlikku korda ja sellepärast ei ole õppinud demokraatliku korra kohaselt tegutsema. Aga selles suunas läheb ometi ka meie arenemine, ja kindlasti hakkavad meie suured hulgad tulevikus hoopis erksamalt kui siitsaadik reageerima kõigile turunähtustele. Ja siis mõistetakse hukka igasugune ülekohtune hinnakõrgendus, olgu see niisugusele artiklile tahes. Käesoleval juhul tahtis tööliskond tollidetõstmise vastu meeleavalduse korraldada, see keelati aga ära, lõpuks ei lubatud ka miitingut lahtise taeva all korraldada. Selles näeme ülekohtu, mida teeb härra Kohtu- ja siseminister Eesti riigile, sest ta peab Eesti riiki nii väetiks ja ta riigikorda nii mannetuks, et üks lahtine miiting võiks riigitugesid kõigutada. See on alandav hinnang meie riigile. (Kohtu- ja siseminister T. Kalbus'e vahelhüüe.) Mis seal keelati? (M. Juhkam, tõi: 1. mai rongikäik.) 1. mail oli rongikäik. (M. Juhkam, tõi: Aga mitte linna, vaid Stroomi metsa.) Mis Teie siis tahtsite, et kaks rongikäiku oleks ühte kohta käima pandud? See oleks siis löömingute korraldamiseks kujunenud. (L. Johanson'i, stp vahelhüüded.)

Juhataja: Rkl. Johanson, ma palun külmaverd. (L. Johanson, stp: Härra minister ei räägi õigust.)

K. Ast (stp): Austatud härrad Riigikogu liikmed! Ega siis sellepärast, et inimestele on keelatud avalikult oma meelt avaldada, ega siis sellepärast kibedus ei ole kadunud, vaid see kibedus on selle tagajärjel süvenenud. Mina ei näe keelusammus muud, kui tolli-

tõstjate argtust. Nad ei jaksa näha, kuidas tarvitajate ringkonnad, kes küsimusest huvitatud, oma eitavat suhtumist sellesse küsimusse demonstreeriksid. Aga see hüüdsõna, mis neil rongikäikudel pidi olema, jääb püsima. See hüüdsõna oli teadupärast: „Kadugu Strandman'i tollid!“ Ma peaksin õieti ütleva: härra Riigivanema Strandman'i tollid, aga ma usun, et mulle pahaks ei pandud, kui ma selle hüüde niiviisi edasi andsin, nagu see mõeldud oli, ilma et tarvitajate viisakusereeglitest, mis kodukorras ette nähtud, oleksin kinni pidanud.

See hüüde ei ole käesoleval juhul sihitud üksnes tollidele, mis väga ülekohtuselt tarvitajaskonna huvide vastu maksma pandi, vaid see hüüde on: „Mene, mene tekel“ tööerakonna politikale, mis kui vigurdamise ja täitsa vastutuseleage politika Eesti riigist peaks kaduma. Niikaua ei pääse meie niisugustest üllatustest, nagu seda oli üllatus, millega meid septembrikuul tollide tõstmisega õnnistati. (K i i d u a v a l d u s e d pahemalt poolt.)

Th. Tallmeister (töer, fakt. märk.): Kui eile rkl. Kaaver oma laimukõnesse kiskus ka minu ja minu venna, kes on Tallinna karistusevangimaja ülemaks, siis avaldasid minu rühmakaaslased arvamist, et on ebavääriklik tarvitada seda kõrget kõnetooli vaidlemiseks säärase mehena nagu seda on rkl. Kaaver. Kuna aga mõni ajaleht tarvitajateks on pidanud seda juttu täpselt ära trükkida, siis pean oma kohuseks seletada, et minu vennal, kes on Tallinna karistusevangimaja ülemaks, ei ole üldse mingit maja, et ta säärest käesoleval ajal ei ehita ja minu teada seda ka tulevikus teha ei mõtle. Loodan, et ajalehed, kes on rkl. Kaaver'i jutu ära trükinud, nüüd ka minu teadaande avaldavad.

Vaheaeg kl. 19.45 min. — kl. 20.15 min.

Juhataja: Asjaomaselt poolt on minu tähelepanu juhitud sellele, et rkl. Schmidt olevat oma vahelhüüdes sinatanud rkl. Tallmeisterit. Ma leian, et see avaldus on ebasünnis ja kutsun rkl. Schmidt'i korraks.

Kaitseminister O. Köster (fakt. märk.):

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Faktilise märkusega sõna võttes tahaksin paar korregeerivat parandust sisse viia neile ütlustele, mis siin esile toodi eile lugupeetud endise Riigivanema Rei ja täna rkl. Ast'i poolt, nimelt sõjaväele viljaostu küsimuse asjas. Tänapäevane kõneleja härra Ast tähendas, et olevat ostetud s. o. ostupunktid määratud mingisugustel poliitilistel motiividel. Pean tähendama, et kaitseväes ei ole kunagi poliitilistel motiividel talitatud. Sõja-

väele rukki ostmine on sündinud samas järjekorras ja minu teada samades punktides, nagu varemadel aastatel, kus vilja ostetud kokku kaitseväe ladudesse — viide kohta, ja peale selle esimese ja teise diviisi ja varustusevalitsuse intendantuuri piirkonnas, nagu eelmised korrad. Meil ei jõuta tänava aasta kõike teatatud vastuvõttepunkte läbi võtta, sest kaitseväele tänava aastaks ettenähtud rukkinnorm sai täis. Punktidest, kus rukkid ostmata jäid, hakkab järjekorras peale kaeraost, millest lähemal ajal teatatakse. (K. A s t, stp: Palju Teie otri kõrgemalt ostate turuhinnast?) Mitte otri vaid kaeru. Odraostu eripunktides tänava ei tule, sest nõutav kvantum on väike. Kaerahinna kohta praegu vastata ei saa, kuna sõjanõukogu, kes hinna otsustab, minule lõplikku ametlikku ettepanekut veel teinud ei ole.

Mis puutub aga turuhinnast ülemaksmisse, siis pean tähendama, et üle nõndanimetatud sügisese turuhinna, see on hinna, mis rukis maksab kohe pärast lõikust, on maksetud igal aastal, ja niiviisi on talitatud teistel aastatelgi. Siin on välja mindud ja põhjendatud seda sellega, et meil tööstusesaaduste välistellimiste juures on lubatud siseturusaadustest 15—20% rohkem maksta, — see põhimõte peaks maksev olema ka põllusaaduste kohta. Peale selle peab silmas pidama, et sügisese rukkiahinnad, siis kui rukis alles turule hakkab tulema, on odavamad, sest maamehed, kelle mitmesuguste võlgade maksumäärade langeb sagedasti varasügisele, peavad hädasunnil rukki enne ära andma, ootamata hindade tõusu.

Ega välisturu hinnad alati ka midagi ei ütle. Saksamaa maksab oma põllupidajatele välja veetud rukki eest juurde „dumpingu“ otsustel. Näiteks, Ameerika rukkiahinnad on palju kõrgemad, kui Saksamaa omad.

L. Käär (tp, fakt. märk.): Et minu rühmakaaslasel rkl. Kaaver'il ei ole võimalust Riigikogu tööst osa võtta ja reageerida sellele õiendusele, mida ette kandis rkl. Tallmeister siit kõnetoolilt, siis pean tarvitajateks seletada järgmist. Nimelt võivad veovoormehed, kes vedanud vangimajade ehitusematerjali rkl. Tallmeisteri venna maja ehituse juurde, hoopis vastupidist tõendada, kui seda rkl. Tallmeister siit rääkis. (Th. Tallmeister, töer: Häbematus!)

A. Oinas (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Eile siinkohal sõna võttes valitsuse poolt teostatud tollide kõrgendamise kohta ei pidanud ma tarvitajateks kõiki minu käes olevaid andmeid ette tuua, sest need on avaldatud suurel osalt „Rahva Sõnas“. Ma ei pidanud vajalikuks neid siin kordama hakata. Ometi sunnib rkl. Anderkopp'i väljaastumine mind siiski

esitama mõnesuguseid andmeid täienduseks eelsele seletusele.

Härra Anderkopp tuletas meelde läinud aasta ja käesoleva aasta esimeste kuude kaubandusbilansi passiivsust rõhutades seda, et selle tagajärjel välisvaluuta tagavarad Eesti pangas olevat suuresti kahanenud. Härra Anderkopp järeldas sellest, et valitsus on kohustatud kindlaid abinõusid tarvitusele võtma selleks, et väliskaubandust viia tasakaalu. Rkl. Ast seletas juba, et läinud aastal väliskaubanduse passiivsus on tingitud peamiselt ikaldusest, samuti ka käesoleva aasta esimeste kuude väliskaubanduse passiivsus. Kui ikaldust ei oleks olnud, oleks väliskaubandus olnud tasakaalus hoolimata läinud aasta krediitide inflatsioonist tingitud kõrgest konjunkturist, mis stimuleeris suurt sissevedu. (A. A n d e r k o p p, tõer: Kas väljavedu on meil üks?) Kui meie vaatleme andmeid väliskaubanduse kohta, arvame kokku selle summa, mille ulatuses teravilja ja muid toiduaineid ikalduse tagajärjel enam sisse veeti läinud aastal, võrreldes 1927. aastaga, ja käesoleval aastal enam, võrreldes läinud aasta esimese poolega; kui meie edasi arvame sellele suumale juurde summa, millise võrra põllumajanduse saadusi ikalduse tagajärjel vähem välja veeti, siis saame suurema summa, kui see, mille võrra väliskaubandus läinud ja käesoleval aastal passiivne on.

Ma ei eita, et valitsuse kohus on välisvaluuta kaotust tasa teha. Ma ei eita, et valitsuse kohus on hoolitseda selle eest, et tulevikus väliskaubandus oleks aktiivne, sest meie oleme põllumajanduslik riik ja oleneme rohkem loodusemängudest, kui tööstuseriigid. (R. P e n n o, as: „Päevaleht“ räägib, et riigisummad on otsas, pankades ei ole raha, millega edendada.) Meie ei tohi mitut asja ühte patta panna. Praegu ma räägin väliskaubanduse tasakaalustamisest. (R. P e n n o, as vahelhüüe.) Ma palun, härra Penno, ehk Teie räägite pärast. Rõhutan veel kord, et väliskaubanduse passiivsus ei ole tingitud mingist meie rahvamajanduse konstruktsiooni muudatusest, vaid sellest, et meil läinud aastal ikaldas, mille tagajärjel tuli suurel määral tera- ja seemnevilja sisse vedada, mille tõttu põllumajanduse saadusi, võid, kartuleid j.n.e. vähem välja veeti, kui eelmisel aastal.

Puuvillase riide toodangu suhtes seletasin mina, et sellest läheb ligemale 80% välismaale, ja 20% jääb sisemaale, mille tõttu välisurgudest oleneb suuremal määral puuvillase riide tööstuse heakäekäik.

Härra Anderkopp pärib, mis saab siis, kui sisemaale minev 20% puuvillariide toodangust kokku sulab. Härra Anderkopp järeldab, et loomulikult peab tööpuudus suuresti tõusma.

Mina ei eita seda, et kui puuvillariide toodangust 20% kokku sulab, siis suureneb tööpuudus. Aga küsimus seisab selles, kas see sulab kokku, millised andmed on selleks, et puuvillase riide valmistamine siseturule peaks kokku sulama. Selle kohta härra Majanduseminister ega härra Anderkopp ei suutnud mingisuguseid kindlaid andmeid tuua.

Härra Majanduseminister tõi andmeid puuvillavabrikute toodangu kohta, kroonides, mis pidid näitama, et toodang on vähenenud, mina tõin aga andmeid toodangu kohta meetrites, mis näitasid, et toodang ei ole vähenenud. Härra Majanduseminister seletas, et võibolla tulemustes vahe on tekkinud sellest, et ma tõin andmeid meetrites, kuid tema kroonides.

Kuid vahe tulemustes on tekkinud sellest, et härra Majanduseminister pidas silmas ainult suurvabrikuid, mis koondatud „Kreenbalti“, hoopis kõrvale jättes teisi puuvillase riide vabrikuid.

Kui võtta kokku puuvillase riide toodang kõigi vabrikute kohta, siis leiame, et puuvillase riide valmistamine aasta-aastalt on kasvanud, aga mitte tagurpidi läinud. Peale „Kreenbalti“ kontserni, nagu ma juba tähendasin, tegutsesid veel mõned väiksemad vabrikud puuvillariide valmistamise alal. Kui teie vaatlete nende toodangut, siis leiate, et 1923. aastal oli see 166.000 meetrit, kuid toodang tõuseb 1928. aastal juba 1.918.000 meetrile. On arusaadav, et see suur hulk riidet teatava osa „Kreenbalti“ kontserni riidest turult välja tõrjus. Kui tahame õiget pilti saada puuvillase riide valmistamise arenemisest, siis ei tohi meie andmeid käsitada ainult „Kreenbalti“ kontserni kohta. Kõigi vabrikute kohta andmeid kokku võttes leiame, et puuvillariide toodang on aasta-aastalt kasvanud olenemata sellest, et suurel viisil puuvillast riidet sisse veeti.

Edasi püüdis mind härra Majanduseminister parandada puuvillase lõnga asjas. Mina ütlesin, et umbes 3% puuvillast lõnga jääb siseturule ja 97% veetakse välja. Härra Majanduseminister tõi andmed ette, mis näitavad, et see teisiti on. Mina kontrollisin oma arve ja selgus, et minu arvud õiged on, õiged selle meetodi seisukohalt, millel statistika keskbüroo oma arvud kokku seab. Härra Majanduseminister on oma arvud teise meetodi järgi kokku seadnud. Härra Majanduseminister on võtnud puuvillase lõnga toodangu selles mõttes, et ta ei ole välja arvanud seda lõnga, mis läheb lõnga valmistamise vabrikutes riide kudumiseks. (R. P e n n o, as: Iga puuvillane lõng läheb riidesse.) Väga õige, aga meie ei tohi turulelastud lõnga kui kauba hulka arvata lõnga, mis vabrikud ise ära tarvitavad riide kudumiseks. (R. P e n n o, as vahelhüüe.)

Kuid lõpuks ei ole tähtis, kas 3, 10 või isegi 20% läheb siseturule, vaid mõõduandev on see, et puuvillane lõng kui kaup läheb peasjalikult välis- aga mitte siseturule. Kui tolle lõnga suhtes kõrgendatakse, siis jäävad raskemasse seisukorda loomulikult need vabrikud, kes ise lõnga ei valmista, vaid seda osalt välis- turult, osalt sinsetelt suurvabrikutelt ostsid. Nad on sunnitud nüüd lõnga ostma, kui nad seda ise ei valmista, suurematelt puuvillavabrikutelt. (Riigivanem O. Strandman: Aga kui nad nüüd ka ostavad?) Mina olen selles arvamises, et on meile siiski parem, kui välis- turult ostame lõnga ja kodumaal riideks ümber töötame, selle asemele, et välis- turult riidet osta. (V a h e l h ü ü e keskelt: Täiesti õige.) Ja on muidugi veel parem, kui ka lõng siin valmistatakse. Kuid selleks ei ole mõtet 100% ulatuses lõngalt tolli tõsta ja Euroopa rekordi lüüa. Meie majandust ei ähvarda sellega veel mingisugune hädaoht, kui võrdle- misi väikse kvantumi lõnga sisse veame. (Riigivanem O. Strandman: Kes kopikat ei korja, see rublat ei saa — ütleb vanasõna.) Aga mis Teie, härra Riigivanem, eile ütlesite ministereiumide koondamise kohta. Teie ütlesite, et iga koondamine ei ole veel kokku- hoid. Minule tundub, et eriti see koondamine, mis Majanduseministeeriumis ette võetud, ei ole õige kokkuvõtte. Kuid ma ei hakka seda küsimust siinkohal lähemalt käsutama. Mis puu- tub saabastesse, siis ei olnud minul eile kahjuks kaasas vastavaid andmeid saapavabrikute too- dangu kohta, võisin sellepärast ainult infor- meerida Riigikogu, et saapavabrikute toodang tagurpidiminekuga asemel aasta-aastalt kasvanud on. Täna on minul kaasas vastavad andmed nii valmistatud saabaste paaride kui ka valmistuse väärtuse kohta kroonides. Saapavabrikute toodang oli 1922. a. — 109.000 paari, 1923. a. — 227.000, 1924. a. — 233.000, 1925. a. — 283.000 paari — teie näete järjekindlat tõusu — 1926. a. — 226.000 paari. See suur langus oli tingitud sellest, et eelmiseil aastail valmistati Leedu turu jaoks, kuid Leedu turule müüa ei õnnestunud. 1927. a. valmistati 225.000 paari, 1928. a., sel suure sisseveo aastal, aga statistika keskbüroo andmetel 249.000 paari, seega enam kui 1927. a. Kui teie võtate andmed kroonides, siis näeme, et valmistuse koguväärtus oli 1926. a. 2.539.000 krooni. 1927. a. 2.929.000 kr. ja 1928. a. 3.188.000 kr. Seega toodang tõusnud. Kuna saapaid väga vähe läheb välis- turudele — ma ei hakka siin selle kohta andmeid ette tooma — siis on valmistamise tõus sündinud just siseturu arvel. Kuid Vabariigi Valitsus leiab järsku, et saapatööstust ähvardab välj- suremine ja tõstab kaitsetolle 100% võrra, saavutades Euroopa rekordi.

Mina eile loobusin võrdlevate andmete ette- kandmisest selle kohta, missugused tollid on välisriikides. Mina täiendan täna oma sele- tust selles suhtes. Mul on andmed lääneriikide tollide kohta 1927. a. Austria kaubanduskoja poolt ilma majandusekonverentsile esitatud märgukirja alusel. Kui võtame näiteks saa- baste tollid, mis kaaluvad üks paar 1000 gr., siis teie leiate, et nende toll on järgmine: Lätis 327 senti kilolt, Saksamaal 109 senti, Itaalias 190 senti, Lõuna-Slaavis 380 senti, Austrias 61 senti, Poolas 204 senti, Rumeenias 356 senti, Rootsis 203 senti, Tsehhoslovakkias, mille kohta öeldakse, et ta üks kõrgem tollide maa, 228 senti, Shveitsis 99 senti. Teie küsite, kuipalju meil on. Meil on uute tollide järgi 657 senti. On lausa aru saamata, millega on õigustatud säärane euroopaline rekordtoll, kuna ometi ettetoodud statistilised andmed näitavad, et seniste tollide juures saapatööstus tagurpidi ei ole läinud, vaid vastuoksa, are- nenud. Tõsi, Poolas on kergedel saabastel, eriti naiste kingadel kõrge toll, kuid meil ei ole vahet tehtud kergete saabaste ja naiste kingade vahel, vaid on kõigile saabastele, mis kerge- mad 1000 grammist, tõstetud tolli 100% võrra.

Vaatleme võrdluseks veel trükitud siitsirii- de, selle laialiste hulkade poolt tarvitatava riid- esordi tolle, Riideraskusega 92 grammi ruut- meetris, toll oli järgmine: Saksamaal 164 senti klg, Taanis 97, Belgias 77, Itaalias 188, Aust- rias 126, Rootsis 147, Shveitsis 114; ja nüüd järgnevad kõrgemate tollide maad, Poolas 282, Rumeenias 294, Tsehhoslovakkias 194, Lätis 263. Küsime aga, kuipalju Eestis selle riide toll on — ei mitte vähem kui 1095 senti. Mil- lega on põhjendatud niisugune enesest välja kargamine, niisugune tollimäär, mis kuidagiviisi asjalikkudele andmetele ega kalkulatsioonile ei põhjene? Kuna igalpool toll kõigub 100— 400 senti vahel, on see meil 1095 senti. Selge, et selliste tollide väljaarvestamisel ei ole kal- kulatsioon olnud, vaid on puudulikkude and- mete varal rapsitud niisuguseid tolle, mis pealt- näha nagu peaksid riide sissevedu takistama, sellejuures ei ole aga mõeldud, et meie paneme ennast selliste tollidega ilmarahvaste ees naeru- väärilisse seisukorda.

Nagu tähendasin, läheb ligemale 80% meie puuvillase riide toodangust välismaale. See- ga on päevaselge, et kui tahame puuvillase riide toodangu eest hoolt kanda, siis peame hoo- litsema välis- turude eest peamiselt. (Riigi- vanem O. Strandman'i vahelhüüe.) Need on statistika keskbüroo andmed. (Riigivanem O. Strandman: Mis aastast?) 1928. a. Kui võtate kogu tekstiiltööstuse, siis läheb välismaale 50—60% ümber, kui võtate ainult puuvillase riide, siis ligemale 80%. Kuid

kui ka 70% läheb välismaale, siis on ometi päävaselge, et välisurg on puuvillase riide toodangule tähtsam kui siseturg. Ma teen sellest järelduse, et tööstusepoliitika tekstiiltööstuse suhtes peab niisugune olema, et katsutakse võimalikult rohkem välisuru eest hoolitseda.

Ma ei salga, et meie tekstiiltööstus praegu teatavat raskust tunneb. On arusaadav, et tekstiiltöösturitel tülakam on hoolitseda välisurgude eest, kuhu tuleb head kaupa valmistada, kus tuleb enam reklaami teha j.n.e. Suurel määral Vene koolist tulnud töösturitele paistab lihtsam olema „kardavoid“ siseturu vallutamiseks appi kutsuda ja tarvitajale oma kaupu peale sundida. Kuid „kardavoi“ võtetega meie oma tööstusepoliitikat teha ei tohiks. Välisurgude eest hoolitsemise kõrval tuleb minu arvates tekstiiltöösturitel selle eest hoolitseda, et oma valmistamist parandada, s. t. katsuda paremaid riideid ja odavamalt valmistada, nii et tarvitajaskond rahul oleks. Selles suhtes on veel väga palju teha.

Edasi oleks tarvis töösturitel siseturu eest rohkem hoolt kanda. Karja tänaval on suur maja, mis on alumisest kuni pealmise korrani „Kreenbalti“ ladude alla võetud. Seniajani olid lao aknad varjatud rohelise eesriidega. Pärast tollide kõrgendamist on roheline eesriie akendelt langenud ja akendel on näha kaupu. „Kreenbalt“ on lõpuks niikaugele saanud, et ta oma kaupu rahvale näitab, kuna seniajani oli kaup rahvale rohelise eesriidega kaetud. Ma küsiksin: kas on meie tekstiiltöösturid kõik teinud, et oma kaupa tarvitajatele näidata ja levitada? (A. A n d e r k o p p, tõer: Peakontor peab välja panema.) Teil, härra Anderkopp, on viisiks kohe mõtteid teistpidi käänata. Ometi pidas „Kreenbalt“ ärilises mõttes kasulikuks näidata, millised kaubad on temal laos. Tähen-dab, tal oli huvi selleks. (R. P e n n o, as: See on hea tunnus.) Mul on tulnud rääkida töösturitega selle üle ja vahetada mõtteid, et agaramalt peaks tegutsetama reklaami alal, omamaa saadusi peaks energilisemalt levitama, rohkem nende kasuks propagandat tegema, kuid see ei ole suurt vilja kandnud. „Kreenbalti“ riided ei olegi nii halvad, nagu tarvitajad on harjunud arvama neist. Meil tarvitatakse aga „kardavoi“ võtteid, selle asemel, et Euroopa töösturite võtteid tarvitada. Pööratakse riigivõimu poole, kes tuleks kui suur onu keelutollidega. Need ei ole õiged võtted, seega ei suudeta elujulist tööstust jalule aidata!

Rkl. härra Tõnisson avaldas eile õige mõtte, et meie ei pea looma konjunktuuri, tööstust, üheaastast tööstust. Uued tollid on maksma pandud ainult üheks aastaks. Mis sünnib aga aasta pärast, kui langevad need tollid? Mis

sünnib siis? Ma ei kujuta ette, et selle ühe aastaga saaks meie tekstiiltööstuse ümber korraldada nii, et see oleks võistlusevõimeline väljaspoolt sissetuleva kaubaga. Kujuneb asi vist nii, nagu Vene ajutiste seadustega oli. Need olid paradoksaalselt kõige püsivamad. Pean tarvilikuks, et Riigikogu tollide tõstmise seaduseelnõu tagasi lükkab I lugemisel, kui kõlbmatu katse rahvamajandust parandada.

Meil ei ole enam 1924. aasta, need võtted, mis 1924. aastal võimalikud olid, ei sobi enam praeguse ajaga, sest majanduslik ja poliitiline olukord on praegu sootu teine. Lisaksin veel juurde, et seda Strandman'i, keda nägime 1924. aastal, seda Strandman'i Eestis enam olla ei saa, ei saa ka neid võtteid enam olla. (M. J u h k a m, tõer: Aga kas Teie siis selle heaks kiitsite?) Siis tuli leppida nii mõnegi ebaõige võttega. (M. J u h k a m, tõer: Siis ajasite samasugust juttu kui täna.) Ei. Nüüd ma kor-dan, ei ole aeg selleks, et läbikaalumatuid ma-jandusepoliitilisi eksperimente sallida.

J u h a t a j a: Teatan, et rkl. Oinas võis sellepärast nii kaua kõneleda, kuigi ta kõneles teist korda, et rkl. Voiman andis talle oma küsitud sõna.

Riigivanem O. S t r a n d m a n: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Analüüeerides üksikuid mõtteid, mida kõnelejad väljendanud Riigikogu kõnetoolilt tollide tõstmise asjus, oleks vististi võimata kõnet, mis kestis üle kolme tunni ning sisaldas igasuguseid arve ja ajalehtedest ettelugemisi, täpselt meeles pidada ja neile vastata. Ma arvan ka, et see on liigne ja ei kuulu Riigivanema ülesannetesse, et ta igale asjale, mida siin ma ei tea mis huvides tarvilikuks peeti esile tuua, peaks vastama, sest siis tuleks kõneleda mitte tundide, vaid poolte ja tervete päevade viisi. Ma tahan pöörduda ainult nende motiivide ettetoomisega teises vormis ja võibolla teiselt seisukohalt, mida tõi ette eile härra Majanduseminister, et Riigikogu liikmed, kes ei ole teatavate kitsate huvide eest väljas, ei tee siin ainult parteipoliitikat, vaid tahavad seda asja selgitada ja tõsiselt seisukohta võtta, et neil selge oleks, milles asi seisab.

Kui vaatleme praegust majanduslikku seisukorda ei saa salata, et praegusel ajal pisut sarnadust on 1923./1924. aastaga. Kui meil omal ajal Venemaalt saadi suur hulk kulda, siis sai see investeeritud, ja needsamad härrad, kes praeguse valitsuse vastu on ja minu isiku insinueerimisele läksid, on selle investeerimise vastu teravaid ütlusi tarvitanud.

See toetamine, mis nad omal ajal 1924. a. valitsusele andsid, oli kahtlane toetus, kuigi risti vastu ei tahetud minna.

Ma ütlen: majanduslik seisukord ei ole täpselt niisugune, nagu oli 1924. aastal. Eelkõnelejad vahelehiüdes härra rkl. Penno'ga leppisid kokku, et meie mark, meie kroon on kindel ja ei ole kahtlust, et seda võib hoida, kui hoida tahetakse. Seda ütlen mina päris kindlasti ja kellelgi ei tohi olla siin kahtlust, ja kui lubatakse krooni kaitsta, siis ei ähvarda seda mingi hädaoht.

Välismaalt 1927. a. saadud ressursid on praegu investeeritud. Neid kohe liikuvaks teha, neid sinna paisata kuhu tarvis, selleks võimalusi ei leidu. Sellest selgub, et krediidi-põuda tuleb ka pödeda.

Välislaenu mina ei poolda, sest seda saame niisugustel tingimustel, et protsendid meile liiga kalliks lähevad, nii kalliks, et meie tööstus ega põllutöö neid protsente välja ei kannu.

Kui vaatame, mis väljavaated meil olemas, siis võiksime korrata seda, mis siiamani tehtud, võiksime mõne monopoli maksma panna ja selle abil laenu saada. Mina isiklikult aga ei poolda seda, selleks otstarbeks monopole teha.

Siin kõneles endine Riigivanem, minu eelkäija, kaubalepingutest ja nimetas välja-vedu tekstiiltööstuse alal Pärsiasse.

Kuid ma arvan, et need lootused, need on ka ajalehtedeveergudel ilmsiks tulnud, et meil õitseag alanud, et meie võime oma idanaabriga, nagu härra Rei ütles, heasse vahekorda astuda ning sõlmitud kaubalepingu majanduslikult ära kasutada. Sellest heast vahekorrast idanaabriga on palju kõneldud, ja ka praegune valitsus tahab seda head vahekorda hoida, kuid suuri lootusi sellele panna ei või, et Venemaaga sõlmitud kaubaleping võiks meid majanduslikkudest raskustest välja viia.

Need on liiga roosilised lootused, mina neid ei poolda.

Leping Saksamaaga — ma arvan, et ka selle lepingu kasulikkuse all palgid natuke ragisevad. Meie näeme, et meie naabrid, ja mitte ainult naabrid põhja- ja lõunapoolt vaid ka Taanimaa, on väga raskes seisukorras, et oma karjasaadustele Saksa turgu alal hoida.

Saksamaal on valitsuse eesotsas sotsiaaldemokraadid, kuid ka seal on võitollide tõstmine käsil. (A. Oinas, stp: Mitte nende algatusel.) Arvatavasti sunnivad ka Saksamaa sotsiaaldemokraate selleks majanduseelu nõuded. Majanduseelu ei saa parteipolitika järgi teha, ja kui arvatakse, et valitsus ajab tööerakonna poliitikat, nagu härra Ast tähendas, siis arvan mina, et kui tööerakond valitsuses olles ainult tööerakonna poliitikat ajaks, siis valitsus laguneks juba homme.

Valitsus saab majandusepoliitikat ajada ainult üldhuvides, ja peab ka ajama, muidu ei ole ta valitsus. Seesugune on ka praeguse valitsuse siht ja tahtmine, kuidas see aga välja kujuneb, see on rahvaesinduse otsustada. On väga kerge öelda, et meie töösturid peavad turgu leidma, aga härra Oinas, kes teab, mis välisilmas sünnib, teab ka seda, et tekstiiltööstus on praegu väga raskes seisukorras. Mina leian, et meie tekstiiltööstus on võrdlemisi hästi korraldatud, tal on niisugused saadused, või töötab ta niivõrt odavalt, et ta on suutnud leida välisturгу. Siin on ette toodud hulk statistilisi andmeid Majanduseministri andmete ümberlukkamiseks. Kõik statistilised andmed tahavad kontrollimist, seda ei saa teha Riigikogu koosolekul, seda võib teha komisjonis. Minu teadete järgi on meie tekstiilsaaduste väljavedu vähem, kui siin ette toodud, minu teadete järgi on neist saadustest $\frac{2}{3}$ välja veetud ja sisemaal tarvitatud $\frac{1}{3}$. Selle tagajärjel, et tekstiiltööstus mõneski rikkas maas raskes seisukorras, on loomulik, et seal dumpinguga katsutakse oma kaubale välismaal turгу leida. See on fakt, et meil välismaa kaupade sissevedu kahe viimase aasta jooksul suurenenud. Igatahes on siin miljon-kroonidega tegemist meie kahjuks, ja seda tuleb meie rahvamajanduses arvesse võtta.

Peaaegu täpselt ainult neil aladel on valitsus tolle tõstnud, kus meie oma tekstiiltööstus võib valmistada samu produkte samas väärtuses, mis välismaalt sisse veetakse. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Kas need kaupmehe riivil seisavad või kuskil mujal, see on ükskõik, igatahes peame meie need ära tarvitama, meie raha läheb selle eest välja. Selles seisab asi.

Siis on veel kõigile teada, et iga aasta tabab meid tööpuudus talvel, ning riik on sunnitud suuremad või väiksemad summad välja andma töötatöölise toetamiseks. Pahempoolsed erakonnad tahavad, et nende monopol oleks tööliste huvide kaitsemine, kuid minu arvates peab ka riik nende eest hoolt kandma. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt: Muidugi peab!) See on riigi ülesanne. (L. J o h a n s o n'i, stp vahelhüüe.) Mis Teie siis nii teravaks lähete? Ma rääkisin kogu aja nii rahulikult, aga härra Johanson on kuri. Vanas Roomas oli üks vanasõna: Jupiter, sa oled süüdi, sellepärast oled vihane! (L. J o h a n s o n, stp: Teil on rohkem Jupiteri nägu!) Mul küll rooma nina ei ole.

Valitsuse esimestest muredest on, kuidas ära hoida, et meil töötatöölise arv ei kasvaks. See on valitsuse ülesanne ja selles sihis on valitsus küsimust kaalunud. Kui selgus, et

maksubilanss on passiivne, — maksubilanss ripub meie kaubabilansist — siis pidi seda maksubilanssi katsuma parandada. Kui selgus, et tekstiiltööstuse toodang ei ole kodumaal tarvilikku turgu leidnud, nagu see seda leidma oleks pidanud, siis on täiesti seletatav, et siin pidi appi tulema. Riigikogu võib oma komisjoni istungitel kontrollida, kui võrd õige see on. Kui selgus, et tööliste lahtilaskmine päevakorral, siis pidi selle ära hoidma. Ma arvan, et siin oli täiesti loomulik ja arusaadav, et Vabariigi Valitsus, ja eeskätt muidugi Majanduseminister, pidi otsima abinõusid, katsuma selgusele jõuda, missuguseid samme ette võtta, et neist suurtest küsimustest üle saada. Esimene asi muidugi, mida tuli kaaluda ja mille kohta tuli selgusele jõuda, oli see, kas siis, kui tollidetõstmine maad leiab, ei ole niisugust suurt elukalliduse tõusu karta, et meie kodanikkude elu selle all kannatab. Eesti ei ole rikas maa. Härra Ast tõi siin ette, kuidas Soomes kõik elektrifitseeritakse ja ilusasti tehakse, aga ta unustas tähendamata, et iga üksikut soomlast peetakse 3—4 korda rikkamaks kui eestlast, ja meie teisi lähemaid naabreid, rootslasi, 7—8 korda rikkamaks. Sellepärast Soome võib mõndagi teha, mida meie ei saa. Soome on majanduslikult iseseisev juba kaugelt üle 100 aasta, meie oleme oma iseseisvuse alles 10 aasta eest saavutanud, ja seepärast on loomulik, et Soomes olukord teistsugune on kui meil. Kui nüüd hakata seda olukorda kaaluma, siis tekib küsimus, kuidas saaks hindade tõusu ja sellega ühes elukallidust ära hoida. On antud töösturite poolt kindel garantiid, et nad hindu ei tõsta, kusjuures on kindlad nimekirjad kaupade peale antud, et selles segadusi ja arusaamatusi ei tuleks, kui see küsimus peaks lahendamisele tulema töösturite ja Vabariigi Valitsuse vahel. Vabariigi Valitsus ja tööstuseminister ei ole nii naiivid, et arvaksid, kui 5000 krooni ühe vabriku käest kätte saadakse, et siis sellega oleks asi lahendatud. Aga see oli selleks tarvilik, et oleks selge alus, et oleks fikseeritud kindel vahekorid. Meil on kogemusi sellel alal vähe, aga üks kogemus on olemas. Nimelt on omal ajal lubadus saadud taimevõitcheaselt „Extraktorilt“, kui ma ei eksi, kui talle kaitsetolli anti, et ta oma hindu ei tõsta. See on kestnud nüüd juba kolm aastat, väljast taimevõid sisse ei tooda, hindu ei ole tõstetud, taimevõitchease direktsoon on lubadust pidanud, ja see näitab, et niisugused kokkulepped võimalikud on, ja et meil leidub ausaid tööstureid, kes lubadusi peavad.

Kui siin eile härra Tõnisson seletas, et iga tööstur ja kaupmees omakasu taga ajab,

siis on see muidugi tema oma kasu, kui ta lepingut peab, ta teab, et siis antakse talle kaitsetolli, kui ta aga lepingut ei pea, siis võetakse see ära, ja siis on ta võibolla sunnitud oma vabrikukused kinni panema. Kui ta nii oma isikliku kasu seisukohast talitab, siis talitab ta õieti, sest ta teab, et aususega on ta isiklikud huvid seotud.

Härra Tõnisson tõi ette, et võibolla vabrikandid peavad oma lubadust, aga kaupmehed ei pea. Ja neid on meil 10.000 Eestis, ning nad võivad vabriku käest fikseeritud hinnaga kaupa osta, kallimalt müüa. Ja kuidas sa kaupmeeskonda kontrollid, ta ostab odavalt riidet ja müüb kallilt. Aga, minu härrad, kas kaubaga, mis välismaalt tuleb, sama lugu ei ole? Kas kaupmees seda ei või väikse tolliga osta ja suure vahetasuga müüa? Kas meie siis nii naiivid oleme ja ei tea, et kaupmehed igasuguseid trikke tarvitavad. Tihti tuleb ühe kauba eest rohkem maksta, kui ühe kaupmehe normaalprotsent, vahet kasu on. Kuidas niisuguste kaupmeeste võtete vastu võidelda saaks, on teine küsimus. Seda küsimust ei saa Vabariigi Valitsus eeskätt oma ülesandeks teha, aga vististi saab siin ostjaskond ise mõndagi teha. Ma olen mitme inimesega rääkinud, mispärast teatavast rahvusest inimesed hommikumaaal on kuulsuse omandanud, et nad hindu tõstavad, aga kui nad Lääne-Euroopas või Ameerikas on, siis keegi nende võistlust ei karda. Seal nad on täiesti lugupeetud kodanikud, ning neile ei või mingisuguseid etteheiteid teha. Mulle vastati, see tulevat seetõttu, et seal olevat hinnad standartiseeritud. Ei ole võimalik, et Ameerikas või Inglismaal saab keegi kauemat aega kaubanduslikul alal töötada, kui ta kõrgemat hinda võtab harilikust normist, millega müüma peab. Kui mõni kaupmees sääraselt talitab, et tahab ostjaid nõõrima hakata, siis on ta seda väärt, et ta niipea oma tegevusealale ei saa tagasi astuda. See on nii Ameerikas ja Inglismaal. Kui meie niikaugale jõuame, ja meie kaupmees nii ausaks saab, siis on loomulik, et meie Lääne-Euroopa kaubanduslikule kultuuripinnale tõuseme. Muidugi on võimalik, et meie kaupmeeste hulgas leidub tegelasi, kes nii oma kui ka välismaa kaupadelt suuremaid hindu võtavad, kui seda normaalvahet kasu lubab. Aga et seda ainult sisekaubalt teha võib, aga mitte ka välismaalt sisseveetatavalt kaupadelt, seda ei ole keegi kõnelejatest selgeks teinud, ja seda on raske selgeks teha, sest siin ei või mingisugust vahet olla. Seda esiteks.

Teiseks tuleb tähendada, et meil on rohkesti kaupmehi, ja seda raskem peaks

olema neil omavahel kokkulepet teha ja hindu tõsta. Kui meil on praegu mõni asutus, näiteks „Kreenbalt“, kes võib hindu tõsta, siis annab see end üldiselt tunda, aga et iga üksik kaupmees võiks eraldi hindu tõsta, siis võib see viia ta niikaugele, et ta oma ümbruses aeg-ajalt kõik ostjad kaotab, ja see võib olla ainult kaupmehele kahjuks. Muidugi tarvitatakse meie kaupmeeskonnas igasuguseid võtteid; oli mõni päev tagasi, kui keegi käis vaatamas mänguasjade kaupluses tinasoldateid, mis maksid ütleme 100 senti, ja kui ta teisel päeval jällegi uuesti vaatama läks, oli kauba hind juba 200, ja kui küsiti mispärast, vastati: „Tolle on tõstetud“. Niisuguseid inimesi leidub igalpool, ja selle vastu ei ole keegi garanteeritud, kui tahetakse niisugust olukorda kasutada. Ega see siis reegel ei ole; sellega ei saa politikat teha.

Härra Ast'i kõnes, mis oli väga hoogne, huvitas mind see osa, kuidas tema mapp käes käinud mööda kauplusi järele küsimas, missugused on riidehinnad. Härra Ast'i kõne, kui sealt välja jätta mõned üksikud faktid, oli paremaks tõenduseks, et asi nii halb ei ole kui räägitakse. Kõnest selgus, — loodan, et see ka stenogrammis leidub — et kodumaa riidetelt seniajani hindu tõstetud ei ole. Vähe-malt härra Ast ei olevat suutnud seda selgeks teha. (K. Ast, stp: Üks fakt oli!) Ainult üks fakt ja seegi palituriidelt, aga palituriide tolli ei ole tõstetud. (K. Ast, stp: See on momendi kasu!) Need momendi kasud on alati võimalikud. Kui see asi Vabariigi Valitsuses otsustada oli, ma ei räägi siin mingisugust valitsuse saladust välja, siis kõik ministrid, kes koosolekust osa võtsid, ütlesid, kui neilt küsiti, kas nad on tollide tõstmisega nõus, et nad seda on, kuid ühel tingimusel, et meie vabrikud ei tohi hindu tõsta, ning jäetagu võimalus neid kontrollida ja sundida, et nad seda ei teeks. Kui nüüd on tollide tõstmisest ligemale kuu aega möödunud ja hindu tõstetud ei ole, siis ei saa tulla ütleva, et nad tõstavad ja ei pea lepingust kinni. Ma arvan, et Vabariigi Valitsusel, ma ütlen veel rohkem, tervel Eesti seltskonnal ja tööliskonnal on praegu võimalus kontrollida, missuguse hinnaga nad kaupu ostavad. Kui nad selgeks teevad, et „Kreenbalt“ või mõni teine asutus, kes hinnakirja andnud, müüvad engros kõrgemalt kui nad lubanud, siis tuleb nendega samuti talitada, nagu niisuguse inimese või asutusega talitatakse, kes oma sõna annab aga sellest kinni ei pea. Aga niikaua, kui ei ole selgeks tehtud, et meie kaupmehed ja töösturid neid hindu, mis nad fikseerinud, oleksid tõstnud, ei saa minu arusaamise järgi neile etteheiteid teha.

Aga nüüd on järgmine küsimus: võibolla tulevad uued riidemustrid, uued riidesordid, mis selles hinnakirjas ei leidu, ja siis vabrikandid määravad suurema hinna. Kas siis meie seltskond ja valitsuseasutused on lapsed, et endid nii kergesti petta lasevad, kuigi küll selle kohta ei ole kokkulepet saadud? Saab ometi kindlaks tehtud, et töösturid võtavad suurt kasu. Asi võetakse siis selgitamisele ja pannakse maksma korralikud hinnad. Praegune valitsus ei hakka, ega leidu ka vist ühtki inimest, kes hakkaks organiseerima „Erkatit“, et Eestit suurte saaduste-tagavaradega varustada. Need momendid, need ajad on möödas. Kuid niisugust asja saab fikseerida, kas töösturid liiga suurt hinda võtavad, selle järele saab valvata ja määrata kindlad hinnad. Üksikud katsetamise viisid on selleks, et määrata umbkaudugi riidesort ja selle järgi selle hind. Mina seda küll ei oska, ei tea, kas rkl. härra Ast seda oskab. Olen kuulnud, et põletatakse riidet selleks, et näha saada, kas see on villane, puuvillasega segatud, igatahes tean, et kui riidet ostetakse, siis seda tehakse. Varssavis oli mul võimalik kui riigi esindajal osta riidet teatavatel tingimustel. Viisin riide rätsepa juurde ja see määras kohe hinna ja ütles, et nii- ja niipalju maksite meetrist. Ka Eestis leidub küllalt inimesi, kes just sedasama võivad öelda. Käsitöölised, rätsepad võivad päris kergesti ja kaunis täpselt riidehinna fikseerida, samuti selle koosseisu määrata. Kui niisuguseid andmeid saada, see ei ole muidugi mingi kunst, mida akadeemias peab õppima, vaid iga käsitöölise ütleb, kuidas hinnaga lugu, millepärast arvan, et vabrikantide kontrollimine ei ole sugugi nii raske kui see paistab.

Siis on järgmine küsimus, mis ette toodi, see oli kuulsatest psühholoogilistest momentidest, et sellest ei saada aru, miks valitsus tahtis tolle tõsta, ja miks tegi ta seda korraga, üle öö. Kahtlustatakse, nagu oleks siin mingi musta asjaga tegemist. Härra Ast on vaevalks võtnud tundma õppida majanduseelu Eestis ja võibolla ka mujal, siis ta peaks teadma... (K. Ast, stp: Väljakuulutamine peab muidugi äkki minema, aga ettevalmistused peavad olema, nüüd aga tuli välja, et valitsus ei tea...) Ma räägin ka sellest kohe. Ma võin ühe näite tuua: vist läinud suvel tõsteti Saksamaal viljatolle ning selle tagajärjel olid kaupmehed ühe kuu jooksul ettevalmistuse ajal sisse vedanud 3 kuu tagavara, ja selle läbi said väga suure kahju, sest vahepeal langesid hinnad. Prantsusmaal pandi maksma uued tollid üle öö, ja siis seletasid sakslased, et Prantsusmaa olevat targasti teinud. Ma arvan, Eestis on küllalt ärimehi, kes, kasutades tollide kõrgendamise küsimuse ülestõstmist, hakka-

sid suuresti spekulierima ja hulgana kaupa sisse vedama. Selle vastu tuli leida abinõusid, ja sellepärast tulid tollid otsekohe maksuma panna. Mis puutub ettevalmistusse siis ma olen otsekohene inimene, ma ei karda öelda, mida püüan ja mõtlen, ja ma ütlen, et praegu niisugust ettevalmistust täies ulatuses läbi viia ühe ega kahe päevaga ei saa. Ma arvan, üksikud küsimused, üksikud riidesordid selguvad alles siis, kui terve kaupmeeskond on ärevuses, siis fikseeritakse... (A. O i n a s, stp: Miks seal tingimata ärevus on?) Teie ei saanud minu mõttest aru, ma ei rääkinud ärevusest selle töö tegemise juures, ma ütlesin, et pärast tollide kõrgendamist on ärevus, ja siis selguvad need küsimused, mis veel praegugi selgunud ei ole.

Mis puutub nüüd sellesse, et ettevalmistustööd võis enne teha, siis, lugupeetud härrad, on lugu niisugune, et Eestis saadakse igast ettevalmistusetööst teada. Eilses lehes oli kirjutatud, et Strandman'i kõne on ette valmistatud härra Schulmann'i poolt, lisaks sellele olevat talle raha makstud. Kõike teatakse, teatakse, et kõne on valmistatud, teatakse, et raha on makstud, aga ei teata seda, mis eest on makstud. Kust seda kõike teatakse? (O. G u s t a v s o n, stp: See härra ise kõneleb.) Seesama härra ise kõneleb? Hea küll, ma küsin järele. Mina olen seda härrat esimest korda näinud pikema aja järele alles eilsel koosolekul. Teretasin teda ja ütlesin: Teie olevat mulle ühe töö teinud, mida ma ise ei ole näinud. Aga kui Teie nüüd ütlete, et ta ise rääkis seda, et ta mulle töö teinud, siis loodan, Teie vastutate enese eest. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.)

Sellepärast arvan, et kui meil niisugused ettevalmistusetööd ministeeriumis käimas, siis lobisetakse see kohe välja. Meil on niisugune seisukord. Eesti riik on väike. Siin ei teata mitte üksi, missugune nina kellelgi on, vaid teatakse, mis ta sööb, mis ta joob ja kõike ta elamist. Mispärast ei teata siis tollide tõstmise kavatsust? Meie kaupmeeskond saab seda teada, sest meil on võimalused kõike teada saada, ning sellepärast tulevad niisugused asjad ruttu otsustada.

Oleks meil olnud seaduslik võimalus tekstiilkaupade sissevedu üheks kuuks seisma panna, poleks valitsusel meeldegi tulnud Riigikoguta uusi tolle maksuma panna. Kui meil seadus niisugust õigust ei anna, jääb järele teine tee — tollid maksuma panna ja seeläbi sissevedu takistada. Meie teadsime, et küsimus läheb Riigikogusse, ja meie ei ole väiksed lapsed, et ei teadnud, et see küsimus vaidlusi esile kutsub.

See ei oleks veel Vabariigi Valitsuse tugevuse tundemärk, kui tema nõuaks, et esitatud tollid peaks muutmata kinnitatama. Igalpool seaduseelnõude arutamisel tehakse parandusi. Loomulik, et komisjonis küsimus täielikult läbi kaalutakse, samuti kaalutakse statistilisi andmeid, sest kus andmed käepärast, ainult seal on võimalik lõplik seisukoht võtta, ja siis otsustatakse, mis määral tulevad tollid maksuma panna.

Riigikogul on otsustada, kui võrt on ta nõus üksikute tollidega ja missugused muudatused ta tahab ette võtta, ning kus lahkumineku on valitsusega, seal otsustab Riigikogu, samuti otsustab Riigikogu, kas valitsus jääb või lahku.

Ma arvan, et olen täitsa küllaldaselt asja selgitanud ja seepärast ei ole siin vaja rohkem peatuda. Arvan, et liigne oleks pikemalt vaidlema hakata härra Ast'iga, mitte seepärast, et tal ilus kõne ei olnud, teda tuntakse kui head kõnemeest, aga härra Ast on minu vastu insinuatsiooni tarvitanud, ja härra Ast'iga oleks seekord raske vaidlema hakata. Mina arvan, et see ei ole ka Riigivanemale, kes praegu Riigikogu enamuse ülesandel siin kohal seisab, päris vääriline kõigi niisuguste etteheidete peale vastust andma hakata.

Mis puutub härra Tõnisson'i väitesse 10.000 kaupmehe kohta, siis selle kohta olen seletuse andnud.

Mis puutub härra Rei seletusse, et meie peaksime oma tekstiilkaupa üle Venemaa Pärsiasse, Hiina ja võibolla Jaapani saatma, siis paistab küll minule, et seda teha oleks raske. Mina olen kuulnud, et kui omal ajal Vene suurtööstus oma kaupa Pärsiasse ja Hiina välja viis, siis mitte sellepärast, et see kasulik turg oleks olnud, vaid tema tahtis turgu oma käes hoida, et poliitilist mõju avaldada. Mis puutub Venemaasse, siis sinna ei lasta kuskilt tekstiilkaupa sisse tuua. Et tekstiilisseevedu Eesti tõusnud, on fakt, ja tuleb abinõusid leida, et meie suurtööstus, mis teatava reaalse pinna leidnud, kaitstud oleks. Meie teame, et meil rauatööstus on välja surnud, ja vististi ei ole ühtki abinõu, et seda ellu kutsuda. Mis tekstiiltööstusse puutub siis ka selle olukord ei ole kerge. Kui tahate tooresainete tolli maha võtta, siis... (A. O i n a, stp vahelhüüe.) puuvillatoll on minimaalses määras ajuti maksuma hakanud Türgi kaubalepingu ülesütlemisega ja kaob varsti jälle.

Küll on meil aga tooresaine võrdlemisi kallim, kui teistes tööstuse riikides. Puuvilla vedu Inglismaale maksab samapalju kui Inglismaalt siia. See teeb konkureerimise raskeks. Siis veel üks asi. Härra Ast rääkis siin pikalt ja laialt elektrifitseerimisest. (K. A s t,

stp: Ei rääkinud.) Noh, ikka rääkisite. Õeldi, et see on suur ettevõte, millele peab tähelepanu pöörama, toodi ette Narva koske j.n.e. Kuid sellest koskest oleme veel kaugel. Narva vabrikud saavad praegu elektrijõudu 0,3 senti kilovatt. Igatahes ei ole loota, et meie uuest elektrivabrikust nii odavalt saaksime. Seda esiteks. Teiseks on neisse vabrikutesse, mis praegu töötavad, suur hulk Eesti riigi raha pandud, ning siin on täiesti loomulik, et riik ei saa rahulikult jääda ootama, kas need vabrikud edasi töötada suudavad või mitte. Rkl. Ast ütleb oma kõnes, et kõik töösturid tahavad suurt kasu saada. Kui aga vaatame, kas tekstiiltööstur on suuri kasusid saanud, siis näeme, et ta oma kapitalilt on saanud kõigest 0,8%. See ei ole tulu, mis väliskapital andma peaks. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Võibolla et on varjatud tulu, ega ma selle vastu ei vaidle, kuid see on ikkagi niisugune asi, mida selgeks teha ei ole saanud. Rkl. Oinas kui ka teised kõnelejad on ette toonud, et vabrikud oma tulusid varjavad, ja et riik seda tulu kätte ei saa, mis ta peaks saama. See võib ju kõik nii olla, kuid sellele põhjeneda, kui vastavaid andmeid ei ole, ei saa, ja see näitab ainult seda, et meie riik on niivõrt nõrk, et ei ole suutnud selgeks teha, kuipalju üks või teine vabrik teenib.

Siis oleks veel mõnda asja nimetada, ilma et siin psühholoogilisi momente puudutaksime. Võiks ehk üht asja meelde tuletada, see on viinamonopoli küsimus. Härra Ast fikseeris enne seisukoha, mis vististi õige on, et iga korralik ettevõtte peab tulu saama. Aga kui jutt tuli monopolist, et riik tahab... (K. A s t, stp: Mitte monopolist saada, vaid puhastatud lauaviina valmistama hakata.) puhastatud viina müüma hakata, siis peaks riik ka oma viinale aktsiisi juurde arvama. Kui ta hakkab valmistama viina, siis võib ta sulgeda eravabrikud, see on üks võimalus, aga teine on, et riik teeb viina, ja teised teevad ka. (K. A s t, stp: Ega monopolist ei olnud jutt, vaid nemad arvasid, et kui riik laseb oma viina müüjale, siis nende oma tuleb tagasi.) Aga mina arvan, et kui riik oma viina müüma hakkab, siis peab tema kui aus konkurent müüma — riik saab aktsiisita, aga teised peavad aktsiisi maksma. (J. H o l b e r g, põl: Neid on kolm vabrikut.) Kas kolm või üks, see ei puutu praegu asjasse, aga nad on oma tööstuse loonud, ja kui nüüd riik tuleb privilegieritud seisukorras, ta ei maksa aktsiisi, siis on loomulik, et teised vabrikud kinni jäävad. See on aga teise varanduse äravõtmine. Mina näen, et lugupeetud professor Põld naeratab selle juures, karsklasele on viinaküsimus loo-

mulikult piinlik, ja seepärast näen, et mul on aeg lõpetada.

K. A s t (stp, fakt. märk.): Üks faktiline märkus käib puhastatud lauaviina kohta. Ega siis need vabrikud, kellest jutt, ei ole lauaviina valmistamiseks ehitatud ega rajatud, vaid nende peatoodang on liköörid, kodumaa veinid ja mitmesugused nastoikad. (N a e r.) Kõige väiksema osa õieti nende toodangust moodustab see nõndanimetatud lauaviin. Nii et seal ei ole midagi nende vabrikute juures sulgeda, ega lähe tööstus neil kaduma, kui ka riik hakkab lauaviina müüma. See oli üks faktiline märkus.

Teine faktiline märkus seisab selles, et härra Riigivanem tarvitas oma kõnes korduvalt sõna „insinuatsioon“. Mõte oli see, nagu oleksin mina insinueerinud oma kõnes, nagu oleks võinud insinuatsiooni välja lugeda ridade vahelt. Mina ei ole kunagi sõnagagi püüdnud kõnelda mõistukeeli ja palun ka seekord võtta minu avaldusi nii, nagu ma neid toonud olen.

2. Tolli põhitariifide §§ 55., 57. ja 88. muutmise ja täiendamise seadus — I lugemisel.

J u h a t a j a: Majanduseminister tegi eelmisel koosolekul ettepaneku, võtta käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu ja anda see I ja II lugemise vahel rahaasjanduse komisjoni.

Riigivanem O. S t r a n d m a n: Kuna selle küsimuse juures suuri vaidlusi olnud, see täiesti Riigikogu poolt selgitatud, ja Vabariigi Valitsus soovib, et ta täielikus rahus töötada võiks, siis ühendab Vabariigi Valitsus Majanduseministri ettepanekuga ka usalduseküsimuse.

J u h a t a j a: (H ä ä l e t a t a k s e.) Majanduseministri ettepaneku poolt on 41 häält, vastu 23, seega vastu võetud.

3. Tolli põhitariifide §§ 183., 187., 188. ja 199. muutmise ja täiendamise seadus — I lugemisel.

Majanduseminister J. Z i m m e r m a n n: Teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisele asuda.

J u h a t a j a: (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on vastu võetud.

Majanduseminister J. Z i m m e r m a n n: Teen ettepaneku,

tolli põhitariifide §§ 183., 187., 188. ja 199. muutmise ja täiendamise seadus I lugemisel vastu võtta ning I ja II lugemise vahel anda rahaasjanduse komisjoni.

J u h a t a j a: (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on vastu võetud.

4. Läbirääkimiste lõpetamine Riigivanaema teadaande üle Vabariigi Valitsuse lähematest ülesannetest.

Läbirääkimised ühendati kaheelmise punktiga, mis otsustatud. Rkl. Gustavson esitas Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma nimel ülemineku-vormeli:

„Ära kuulates Riigivanaema teadaande Vabariigi Valitsuse lähemate ülesannete kohta, ei saa Riigikogu heaks kiita Vabariigi Valitsuse poolt septembrikuus 1929 teostatud tollide tõstmist — ja läheb päevakorras edasi“.

M. J u h k a m (töer): Teen ettepaneku: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse teadaande tema lähemate ülesannete kohta, läheb päevakorras edasi“.

J u h a t a j a: (Hääletatakse.) Rkl. Gustavson'i ülemineku-vormel on tagasi lükatud.

(Hääletatakse.) Lihtülemineku-vormel on vastu võetud.

5. Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Rootsi kuninga küllasõidu puhul kulutatud summade asjus.

L. K ä ä r (tp, kannab ette arupärimise-ettepaneku teksti): „Juba kaua aega enne Rootsi kuninga sõitu Eesti sünnitas laimates rahvahulkades rahutust ja tõsist meelepaha asjaolu, et kuninga vastuvõtuks kulutatav summa tõusvat 80 miljoni Eesti sendi peale, kuninga lahkudes aga olevat see kogunisi 100 miljonini küüeninud.“

Arvesse võttes praegust majanduslikku olukorda, kus viimased kolm ikalduseaastat rahvamajandusele laastavalt mõjunud, kus elukallidus järjest tõuseb, tööpuudus kasvab, tööpalgad äärmiselt viletsad ja laiad töörahva hulgad nälgimisele määratud, on ärevus ja meelepaha otstarbetult kulutatud summade pärast täiesti õigustatud ja sellepärast Eesti tööliste partei Riigikogu rühm soovib vastust järgmistele küsimistele:

1. Kelle loal ja korraldusel on sündinud Rootsi kuninga vastuvõtuga seotud kulud?

2. Kui suur on kulutatud summa?

3. Missugustest eelarve-summadest on tehtud need kulud? ja

4. Millega mõtleb Vabariigi Valitsus rahvamajandusele need otstarbeta raisatud summad ära tasuda?“

Eesti tööliste partei Riigikogu rühm, esitades käesoleva arupärimise, on jätnud täiesti puudutamata ühe võibolla isegi tähtsama mo-

mendi Rootsi kuninga küllasõidust, see on poliitilise momendi, mida kandis Rootsi kuninga siiasõit. Selle oleme jätnud selle teadmisega täiesti puudutamata, et võisime juba ette arvata, missugune see vastus on Vabariigi Valitsuselt, ja sellepärast ei oleks olnud mingisugust mõtet selles küsimuses poleemikat üles tõsta. On ju teada, nagu meie avalikkuses kodanikkudes ajalehtedes kirjutatud, et Rootsi kuninga küllaskäik olnud paljas sõpruseavaldus. Tegelikult ei saa ükski mõtlev inimene sellega päri olla. Meie teame, et see politika, mida kulisside taha pandi, mida härra Rei Rootsi kuninga magamistoas teostas intiimkammerhärä...

J u h a t a j a: Rkl. Käär, leian, et Teie väljendus on ebasünnis ja hoiatan Teid.

L. K ä ä r (tp): Ometi on Lääne-Euroopa ajakirjandus selles küsimuses sootu teistsugusele seisukohale asunud, ta on seda küsimust valgustanud, kui üht täielikku militaristlikku akti meie Balti riikide politikas. Meid huvitab praegusel silmapilgul peaaesjalikult just see, missugustest summadest on võetud need kulutused, mis tehtud Rootsi kuninga vastuvõtmiseks. Teame, et praegune majanduslik olukord on tõsiselt vilets. Kui Riigikogu liikmed oleksid võtnud vaevaks mõne käigu teha tööliste linnaosadesse, kui nad oleksid soovitud tutvuneda olukorraga, millistes peavad töölised elama, siis ei oleks juletud säärasel häbematul kombel neid miljoneid õhku loopida.

J u h a t a j a: Leian Teie väljenduse „häbematul kombel“ ebasünda olema ja hoiatan Teid teist korda.

L. K ä ä r (tp): (O. G u s t a v s o n, stp: Aga Ammanullah?) Sellest räägite Teie.

Mul oli juhus näha Narvas, kuidas tööliste-perekonnast väike laps tuleb poodi, kausike käes ja palub heeringa-soolvett leivakasteks, sest seda antakse rahata. Säärased nähtused on sagedased meie tööliste praeguses olukorras, kuid, nagu see avalikult teada, kui ajalehtedes Rootsi kuninga vastuvõtmiseks kulutatud summadest juttu olnud, siis ei ole avalik arvamine selles täit selgust andnud. Oleme lugenud küll Kadrioru lossi remondikuludest, kuid ühe lehe järgi on need summad ühtmoodi, teise järgi — hoopis vastukäivad ja lõppude-lõpuks ei ole selgust selles küsimuses. See huvitab meid aga tõsiselt, sest on teada, et selleks, et Rootsi kuningas ühe öö magada võis, oli vaja lossi remonteerida, selleks oleks võinud leida mujale ruumid. Muidugi, tullakse põhjendama Kadrioru lossi remondi vajadust seega, et meie Riigivanaemal

on tarvis suvist residentsi, kus ta oma suvepäevad võib mööda saata. Ei oska muud, kui imestust selle üle avaldada, sest et meie Riigivanemad, kes peaaegu kõik on savipõrandal üles kasvanud, peaksid olema õnnelikud, et neil ükski loss on Toompeal kasutada. See-pärast loodan, et Riigikogu tähendatud arupärimise vastu võtab, ja meil võimalus avaneb lähemas tulevikus saada täit selgust selles küsimuses.

Majanduseminister J. Z i m m e r m a n n: Vabariigi Valitsuse nimel on mul au teatada, et arupärimises ettetoodud asjaolud ja arvud ei vasta tõele. Loodan, et käesolev arupärimise-ettepanek ei leia vastuvõtmist.

J u h a t a j a: (H ä ä l e t a t a k s e.) Arupärimise-ettepanekut toetab 7 Riigikogu liiget, seega ei ole arupärimise-ettepanek vastu võetud.

6. Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele ajalehe „Uus Edasi“ arestiallanemise ja ärakorjamise asjas.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Eesti tööliste partei keskkomitee väljaandel ilmus 28. juunil k. a. ajaleht „Uus Edasi“ nr. 27, milles käsitatakse juhtkirjaga „Timukas seisab lävel“... Rootsi kuninga Eestisse sõitu ja sellega ühenduses olevaid nähtusi. —

Tallinna-Harju prefekti määrusega samast kuupäevast pandi nimetatud lehe number aresti alla ja korjati ära põhjustel, et artikkel sisaldavat Rootsi kuninga isiku kohta haavavaid ütelsusi, s. o. sisaldavat süüteo tundemärke, mis ette nähtud U. N. S. § 534. Käesoleval juhul on politsei oma võimupiirest üle astunud ja rikkunud 1923. a. Trükiseaduse § 15. nõudeid, sest selle paragrahvi järgi on politseil õigus trükitooteid aresti alla panna ja ära korjata ainult kahel juhul, nimelt: 1) kui trükitoode Vabariigi Valitsuse keelu vastu teateid avaldab kaitseväge jõudude ja nende liikumise ning riigikaitse abinõude kui ka mobilisatsiooni üle ja 2) kui trükitooted otsekohe kõlbluse vastased ehk nad mässule või riigikorra kukutamisele üles kutsuvad. Ühtki neist tundemärkidest ülaltähendatud lehe artikkel ei sisalda.

Vähe sellest, politseivõimud on oma võimupiirest üle astunud veel sellega, et nad kolmandatelt isikutelt, kelle valdusele ja tarvitamisele ajaleht „Uus Edasi“ nr. 27 juba üle läinud, need eksemplarid korteritest kolmandatelt isikutelt ära korjasid, mis otsekohe seadusega, s. o. Kr. kpd. s. § 1213¹³ keelatud.

Neid asjaolusid ette tuues Eesti tööliste partei Riigikogu rühm esitab järgmise arupärimise:

1. Kas on Vabariigi Valitsusele teada, et politseivõimud põhiseaduse § 13. ettenähtud vabadusi omavoliliselt kitsendavad ja Trükiseaduse kui ka Kr. kpd. s. nõudeid rikuvad?

2. Mis mõtleb Vabariigi Valitsus ette võtta, et edaspidi säärastele seaduste rikkumistele piir panna?

3. Kas süüdlased on seaduslikus korras vastutusele võetud?

8. juulil 1929. a. Tallinnas.

Eesti tööliste partei Riigikogu rühma nimel:

Leo Käär,
Valter Kaaver,
A. Kirikal,
Friedrich Hist,
Theodor Schmidt.“)

F. H i s t (tp): Et aru saada põhjustest, mis esile kutsuvad niisugused nähtused, nagu seda on töölisajakirjanduse seadusevastane ärakorjamine ja koguni eeltsensuuri alla võtmine, peatun praeguse majandusliku seisukorra ja sellest tingitud tööliste seisukorra juures.

Alles eile teatas Majanduseminister siit Riigikogu kõnetoolilt, et Eesti tööstus on seisukorrani jõudnud, kus ta peab välja surema, kui tarvitusele ei võeta erakorralisi abinõusid.

Selleks on käima pandud igasugused komisjonid, börsikomiteed, kaubandus-tööstuskojad. Kodanlik ajakirjandus kubiseb kirjutusist, kogu riigiaparaat võtab sellest hoogsalt osa ja ei keela oma abipakkuvat kätt tööstuse päästmiseks. Läheb koguni nükaugale, et ennekuulmatud kõrged tollid maksma paneb, nagu seda Vabariigi Valitsus alles hiljuti tegi.

Mis aga kogu selle tegevuse juures varju jäetakse, on laialiste töötavate hulkade huvid, nende seisukorrast räägitakse vaid mööda minnes tasa ja targu. Kogu selles päästmise sõjakäigus jäetakse ütlemlata, et ikka ja alati päästetakse ainult nende hulkade arvel. See ei ole üksinda kohalik nähtus, vaid üleilmlik ja niihästi Saksamaal kui Inglismaal, Austrias, Prantsusmaal, Ameerikas on valitsused, olgu nad sotslikud või kodanlikud, ikka ja alati seda tööstuse päästmist töötavate hulkade, palgaorjade arvel teinud. Võtame näiteks Inglismaa. Seal avaneb samasugune pinev seisukord tekstiiltööstuses, nagu eile siin meilegi Majanduseminister ette kandis.

Mis tegi seal valitsus? Seal käsikäes töösturitega vähendati töötasu 1 sh. 3 p. võrra väljatöötatud toodangu naelalt. Samasugune nähtus on kalevitööstuses, kus töötasu 10% võrra vähendati. Raudteelastel vähendati töö-

tasu 21½% võrra. Lõpuks söekaevandustes, seal samuti tööliste arvel nende töötasu vähenedes püütakse Inglismaal tööstust tõsta. Saksamaal on tammunud sedasama rada. Seal mindi niikaugele, et töötatöölistele abiandmist vähendati. Ma võin sajad ja tuhanded niisuguseid nähtusi ette tuua kõigis kodanlikudes riikides. Ja need nähtused korduvad ka meil Eestis ühel või teisel määral, mille tagajärjel kõik Eesti palgatöölised, kogu töötav kiht on asetatud seisukorda, mis viletsam kui kuskil mujal. Ma ei hakka ette tooma statistilisi andmeid tööolude kohta Eestis, ma ei hakka võrdlusi ette tooma palkade kohta siin, ma ütlen, minge ainult üks kord külastama tööliste elamuid, viibige nende juures ainult üks päev, ja teie näete, et viletsus, mis valitseb tööliskonnas, on nii kisendavalt suur, et seda sõnadega üldse võimata üle anda. Selle viletsuse kõrvaldamiseks ei ole aga seni ei meie kodanlikud valitsused, ega ka hingusele läinud sotslik valitsus, samuti ka mitte praegune Strandman'i kabinet ühtki sammu astunud, vaid vastupidi: tõeliste põhjuste igasuguse selgitamise võimaluse maha röhunud. Ainuke abinõu, mida varadelooja ja tööorjade vastu tarvitatakse, see on maha suruda ja hävitada igat katset organiseerimise teel, streikide ja teiste abinõudega tööliste seisukorda parandada. Siit siis ka see vaen töölisajakirjanduse vastu. Vaen elava ja kirjaliku sõna vastu, mille püüdeks viletsuste põhjuste õiglane valgustamine, mille ülesandeks riigiaparaadi ja kodanluse kokkukasvamise paljastamine. Niisugused on põhjused, mis käima pannud kogu riigiaparaadi töölisajakirjanduse lämmatamiseks. Seejuures ei valita mingisuguseid abinõusid. Tallatakse jalge alla sellisama Riigikogu poolt vastuvõetud seadused. Minnakse koguni niikaugele, et politsei teostab eeltsensuuri, kuigi seda Eestis olemas pole. Alles hiljuti ilmus politsei trükikotta, kus Eesti tööliste partei häälekandjat trükkimiseks valmistati, ja nõudis äratõmbeid, enne veel kui lehti laotudki oleks. Minu parteiseltsimees V. Kaaver pööras tol puhul Kohtu- ja siseminister Kalbus'e poole, kuid ministrihärä oli „haige“ ja teda polnud võimalik ka telefoni teel kõnetada. Küsimisele, kas haigestunud ministril ka asemik olemas, vastati eitavalt, ja Vabariigi Valitsus ning Eesti osutus tol korral ilma Kohtu- ja siseministrita. (Kohtu- ja siseminister T. Kalbus: Teie helistasite kella 6 ajal pärast lõunat.) Pärast seda juhtumist Kohtu- ja siseministriga pööras Kaaver Riigivanema poole telefoniteel. (Kohtu- ja siseminister T. Kalbus: Neid küsimusi otsustab Kohtu- ja siseminister, mitte Riigivanem. Asjata tülitate Riigiva-

nemat.) Riigivanem soovitas pöörata politseiülema poole, keda samuti ei olnud võimalik üles leida.

Nii jäid kõrgemad võimud kurdiks, ja avalik seaduserikkumine jäi jõusse, ka pole kuulda, et tänini keegi seaduserikkujaid oleks tahtnudki vastutusele võtta. Lähme edasi. Oli juht, kus politsei ühes kaitsepolitseiga ilmus trükikotta ja nõudis vastvalminud lehed välja, ilma et tal mingisugust määrust oleks esitada olnud. Trükiseaduse § 20. põhjal on kohustatud trükikojad 24 tunni jooksul pärast trükitoote trükikojast väljalaskmist politseiülemale saatma teatud arvu eksemplare. Sel korral ei olnud leht veel trükikojast välja lastud, ei olnud veel eksemplariid saadetud, lehte vaid pakiti, ja juba politsei võttis need aresti alla, ilma et tal lehe sisugi teada oleks olnud.

Tsensuuri toimetati tol korral siis sel teel, et võeti üks eksemplar, sõideti prefekti juurde, jättes lehe juurde politsei valve, siis kähku seati määrus kokku. Et aega napilt valiti ainult 7 kõlavamat pealkirja ja ei olnud määruses isegi neid lauseid ära toodud, mis põhjustasid lehe arestiaalla võtmise. Kui toredasti politsei sisse kukkus tol korral ja ennast naeruvääristas, näitab artikkel pealkirjaga: „Kuidas vangide lõugasi veristatakse“. Selle pealkiri oli määruses ette toodud, kuna selle sisu käib järgmiselt: „Vangimajades on eriline liik kriminaalvange, kelle peamiseks ülesandeks on äraandmine ja valekaebused. Neid pannakse igasugustele sisetöödele, muu seas ka habemeajajaiks. Nii on lugu Patareis, kus vähegi korralikud karvakaarlid kongis peavad istuma ja äraandjad-lõuaveristajad vangide habemeid pannakse ajama. Nüüd olevat vangid streikima hakanud ja kasvatavad niikaua habemeid, kui korralik habemeajaja leidub, kes vange ei verista“. Vaadake, niisuguse artikli pärast pandi leht aresti alla. Muu seas oli teine artikkel: „Rei valitsus pigistas vangil kõri kinni“.

J u h a t a j a: Rkl. Hist, mina leian teist korda, et Teie väljenduseviis on ebasünnis. Mõlemate ettelõetud artiklite pealkirjad on ebasünnis. Teen Teile hoiatuse.

F. H i s t (tp): „Hullemini kui fashistlik diktatuur pigistas ja terroriseeris Rei valitsus vange. Needsamad sotsid, kes pukki asudes rökkasid, et vaadake nüüd, noored ja vanad, missuguse keeruga hakkame koormatute ja vaevatute elujärke parandama, needsamad sotsid mängisid vanglas koos tinast Mussolinist. Et poliitvangide tagakiusamine aina süvenes, et neid karistuseks seltsimeestest eraldati, et vanglas värskete ajalehtede, vaba kirjavahetuse ja kokkusaamise keeld lopsakalt õitses, et vange endiselt politseikoortest poole viletsa-

mini toideti, et tervislikult valitsesid kuulmatud tingimused, ja vangid kohutavalt kaalus kahanasid, seda kõik teate eelmistest kirjadest.

Ka seda teate, kuis sotsliku valitsuse sõjaseaduse pikendamine võimaldab väiksemalgi juhul vange „linnupriiks“ kuulutada. Samuti kirjutasin, kui võõrastav oli kuulda, et Rei valitsuse ajal keelati 1. mai loosungite hulgas „amnestia poliitvangidele“, vist oli see hirmus „riigivastane.“

Nüüd saadan ühe määruse ära kirja, mis kõlab järgmiselt:

Vangimaja kodukorra §§ 163, 167, 168 ja 183 täiendamiseks määrän:

1. Vahialuste kirjad ametiasutustele peavad kokku seatud olema palvekirja vormis.

2. Vahialustele on keelatud välja saata või vastu võtta kirju, mis mitte ei käsita vahialuse varandusse ehk isikusse puutuvaid küsimusi.

3. Vahialuste kaebused ei või põhjendatud olla maksvate määruste arvustuse ehk nende puudulikkuse ettetoomisega.

4. Süüdlast selles, kes rikub kirjade väljasaatmise korda karistatakse vangimajade kodukorra § 183 alusel.

T. Kalbus.

Kohtu- ja siseminister.

A. Press.

Vangimajade peavalitsuse ülem.

Niis siis kohtuminister ühes vangimajade peavalitsuse uue ülema Pressiga keelas ära isegi tsaariajal vangele lubatud kaebused ja protestid, nõudes ametlikelt kirjadelt ainult selgaküürutavat orjalikku palvekirja vormi, keelates ära üldse määruste arvustuse ning puudulikkuse ettetoomisega. No, kus on siis nüüd põhiseaduse, jah isegi maksva vangimaja kodukorra täitmine, kus ometi peale palvete on lubatud ka kaebuste esitamine. Ja selline määrus pandi maksma sotsliku valitsuse ajal 8. juunil s. a. ning nüüd ehiv see kõikvõimne „määrän“ Seckendorf'i-aegse uhkusega iga vangikongi ust, ehkki uudishimulik vangipoiss ja -plika öieti ei taipa, kumb see kahest allakirjutatud suurusest see õige „määräja“ on, kas Kalbus või Press, vist mõlemad on laiad mehed ja oskavad määrata. Kuid samal ajal on küllalt selge, mis selle määrusega tahetakse kätte saada: vangi kaebuse ja protesti hääl ülekohtu ja surve üle lämmatada, prunt talle suhu toppida...“

Juhataja: Rkl. Hist, ma panen tähele, et Te loete ajalehte ette, see ei ole arupärimisettepaneku põhjendamine.

F. Hist (tp): Säärases toonis läheb see artikkel edasi. Niisugused hirmsad riigikukutamise artiklid on ikka töölislehe areteerimise ja sulgemise määrustes ette toodud. Ka selles numbris, mille üle Eesti tööliste partei Riigikogu rühm arupärimise esitab. Ma ei taha arutada sisuliselt neid artikleid, tõin vaid politsei tegevuse iseloomustuseks üksikuid neist ette. Kõik eelpooltoodud põhjustavad täiel määral arupärimise, ja politsei seadusevastasele tegevusele tuleb piir panna. „Uus Edasi“ nr. 27 aresti alla võtmise juures on politsei lausa rikkunud maksvat Trükiseadust, kuna Trükiseaduse § 15. esimese ja teise punkti põhjal on ainult teatud kindlatel juhtumistel õigus antud politseil trükitooteid aresti alla panna.

Ühtki neist põhjustest kõneallosele juhendumisel ei ole. Peale selle on politsei veel rikkunud Kriminaal kohtupidamise seaduse § 1213¹³ nõudeid, mille järgi keelatud politseil ära korjata neid eksemplare, mis juba kolmandate isikute valdamisele üle läinud. Siin on aga politsei postiga kättesaadetud numbrid lehetellijailt Türiil, Paides, Tallinnas Sitsivabrikus ja mujal ära korjanud.

Siin on tegemist põhiseaduse ja teiste seadustega maksmapandud õiguste vägistamisega, siin on tegemist politseivõimude poolt toimepandud seaduste rikkumisega, oma võimupiiridest üleastumisega, ja sellepärast Eesti tööliste partei Riigikogu rühm peab tarvilikuks, et Vabariigi Valitsus selle arupärimise peale vastaks, ja et selle vastuse Riigikogu võimaldaks. (A. A n d e r k o p p, tõer: Miks ta ei või kohtusse kaevata, nagu kord ja kohus, mispärast niisuguste asjadega Riigikogusse tul-lakse?)

Juhataja: (Hääletatakse.) Arupärimisettepanekut toetab 3 Riigikogu liiget, seega ei ole arupärimisettepanek vastu võetud. (Hüüded paremalt poolt: Ise ka ei toeta, vaat kus tore mees! — K. A s t, stp: Laiskus kätes!)

Päevakord on läbi.

Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.25 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhataja (allkiri).

